

Újvárad

Ára 9,50 lej, 800 Ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

André Ferenc
Százhusz csikorgó télen át

Traian Ștef
A Majdnemsemmi
és a Majdnemminden

Puskás Ágnes
Oktatást másként!

2025
Január

Irodalom

4

André Ferenc

Százhusz csikorgó télen át
(*prózavers*)

7

Ecsedi Borbála

Vetés; Vérrel izzad (*vers*)

10

Sarnyai Benedek

A fehérszemű kvaggák;
A szentistvándi három (*próza*)

16

Demeter Arnold

menyei bürokrácia; madárláb;
kilakoltatás; olvasószemüveg (*vers*)

18

Szente B. Levente

Csókák, falakban az enyészet,
egyebek; Búcsú fejfa helyett (*vers*)

Esszé

20

Demény Péter

Hadd legyek

Galéria

22

Balla Tünde

A képíró vallomása – Életmű-
kiállítás Gy. Szabó Béla művészeti
hagyatékából

Dialog/Párbeszéd

32

Traian Ștef

A Majdnemsemmi
és a Majdnemminden

34

Ioan Moldovan

Mit csinálsz?; este (*vers*)

Re-Loaded

35

Magyari Sára, Mészáros Ildikó

Re-Loaded

Társadalom

37

Puskás Ágnes

Oktatást másként!

40

Forgács Áron

Egy befejezetlen államfőválasztás
tanulságai

Kultúra

43

Gálfalvi Ágnes

Zágrábi napló, kelt
Marosvásárhelyen

45

Kemenes Henriette

Kilátástalanságból született
szövegek

Kritika

49

Nagy Stefánia Andrea

A magány zenitpontjában – Ilma
Rakusa: *Magány pergő errel* (könyv)

51

Simon Judit

Kortársá tett klasszikus
– görbe tükörben (*színház*)

54

Beretvás Gábor

Nekünk kicsöngettek! – A *Fekete
pont* című filmről (*film*)

Több mint papírsúly

Megszűnő, átalakuló lapokkal kapcsolatban alakult ki az év első napjaiban meglehetősen élénk vita a hagyományos média jelenéről, jövőjéről. A kiindulópontot jelentő újságíró egyesületi állásfoglalás úgy fogalmazott, hogy a változással az a másfélszáz éve meg nem élt helyzet áll elő, hogy „a teljes partiumi-bánsági térség magyar közössége marad magyar nyelvű nyomtatott napilap nélkül.”

Ez a fenti megállapítás számos, a sajtó, a tájékoztatás témakörén túlmutató kérdést is felvet, ezek közül szemelgetünk az alábbiakban. Már csak azért is teszünk ezt ötödik évfolyamunk januári számában, hiszen ekkor van a magyar kultúra napja, márpedig a magyar nyelvű sajtó a magyar kultúra élő, szerves része – kellene legyen. Ugye, például a periodikák jelenkori szerepének fontosságán túl említést érdemlő szempont dokumentáló funkciója. Hiszen ezeknek a hagyományos médiatermékeknek a tartalma valamilyen formában – kollekció, pdf-változat, archivált online tartalom, újrადigitalizált anyag – később is elérhető, később is lehet keresett, lásd az Arcanum vagy más hasonló archívumok sikerét. Miközben ez a csak online, esetleg időközben a működésüket beszüntető lapok esetében (lásd a füstté vált Transindex portált) nem biztosított.

Úgy gondoljuk, ennél is fontosabb, hogy az anyanyelvi írott kultúra megőrzésében, fenntartásában, művelésében a sajtónak, ezen belül az ún. szerkesztett tartalmaknak sokkal fontosabb a szerepük, a jelentőségük, mint azt erről azok a döntéshozók gondolnak, akiken múlhat ezeknek a médiumoknak a fennmaradása. Valószínűleg ennek a témának a tárgyalását valamilyen módon érdemes lenne összhangba hozni azzal, amit a szintén komoly kihívásokkal küszködő közoktatásunk szembesül, lásd éppen jelen lapszámunk *Oktatást másként!* című vitaanyagát.

Nyilván lehet mérlegelni, hogy milyen működő sajtószerkezet tudná hatékonyan, fenntartható módon, minőségi tartalmakkal kiszolgálni a potenciális olvasó-, hallgató s nézőközönségét, az viszont elfogadhatatlan, hogy tehetetlen szemlélői legyünk a folyamatos sorvadásnak. Ha csak nem az minden vágyunk, hogy a jövőben néhány másodperces social media videók biztosítsák a felnövekvő nemzedékek tanítását, tájékozódását, művelődését.

A SZERK.

Újvárad

2025/1

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

V. évfolyam, 1. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László

VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette

SZERKESZTŐK: Gálfalvi Ágnes (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Szabó Anna Mária (művészet)

FŐMUNKATÁRSÁK: Biró Árpád Levente, Boka László, Fazakas Márta, Magyarai Sára, Tasnádi-Sáhy Péter, Traian Ștef, Ujvárossy László

MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva

KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:

Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.

Telefon: +40/725-944-956

E-mail: ujvarad@gmail.com

Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:

Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)

ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)

FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök

E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.

FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel),

6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).

Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej

(2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).

A folyóirat előfizethető banki átutalással

(RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes,

RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával

(Kemenes Henriette: 0040/742-098-764); postai pénzes

utalvánnyal (mandat postal, Romániában) az előfizető neve,

címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés

feltüntetésével. Asociația Culturală Holnap, Oradea,

str. S. Bărnuțiu nr. 14. CUI 34356348; továbbá személyesen

a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKARSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

André Ferenc

*Százhusz csikorgó télen át. Hangjátékok József Attilára
A Szócs Géza-változat*

Kisvárosi szafari

Órák óta nem bírtam elaludni. Túl nagy volt a csend, hallottam, hogy az ajtón túl hideg és merev a levegő: ki ott áll, hallgatózik, mozdulni ő sem mer. Hogy gondolataimat eltereljem, kézbe vettem a József Attila összest – a versek ilyenkor megnyugtatnak. Visznek a sorok, visznek magukkal, teljesen belesüllyedek, kifolyik kezeim közül az idő – vagy én folyok bele az időbe –, de ahogy fölnézek a könyvből, azon kapom magam, bármily képtelenség, hogy ott állok egy ötven évvel korábbi lillafüredi éjszakában.

Álltam ott egy kis utca sarkán, ami megtévesztésig hasonlított arra utcára, ahol mi kellett volna találkozunk, ötven évvel és megannyi kilométerrel távolabb attól a lillafüredi éjszakától. Egy másik éjszakában, ahol vártál rám, '83-ban a szemerkélő esőben. De nem jöttem, hisz most már tudod, miért nem jöhöttem, miért nem léphettem ki aznap a lakásból. De akkor, azon a '83-as estén még tudatlanul álltál, roppant egyedül. Én pedig elgondoltam – akkor, '33-ban, Lillafüreden –, hogy most mennyire szeretnék átölelni. Ezért – végül is, miért is ne – átkaroltam a hűlt helyed. Öleltelek, olyan szorosan öleltelek – azaz öleltem a későbbi és sokkal távolabbi helyed abban a jóval korábbi, gyanúsán hidegrázós éjszakában –, hogy két karom átnyúlt az időn és erősen, olyan erősen tartottalak, hogy talán az éveken és városokon átnyúló szorításom melegét is átérezted kissé. És bár nem tudhattad, hogy voltaképp ott vagyok veled, talán azért is maradtál ott, mozdulatlan abban a '83-as áruló éjszakában, mert én akkor (ötven évvel korábban) és ott annyira nagyon tartottalak. Úgy simultam hozzád, mint falhoz az árnyék.

Aztán, mikor még is kibontakoztál egykori ölelésemből és hazaindultál (az eső kitartóbb volt nálad, cipőd is teljesen beázott), én – jobb dolgom nem lévén – elindultam körbenézni: mindig is vonzott a harmincas évek. És akkor pillantottam meg –, nem hittem a szememnek, hogy a férfi, aki ott megy, tőlem néhány méternyire az üres úton, az a költő maga: József Attila. Az egyszeri és megismételhetetlen; most ott sétál súlyos lépteivel a kisvárosi holdvilágban. Arca előtt tolt a bajszát,

ANDRÉ FERENC
(1992) költő,
műfordító, slammer,
a *Látó* folyóirat
szerkesztője.
Csíkszeredában
született. A FISZ, az
EMIL és a Romániai
Írók Szövetségének
tagja. Legutóbbi
kötete: *Kepler
horoszkópírás közben
letér a pályájáról*
(Jelenkor Kiadó,
2023).

kátrányos leheletébe mártva, nagyon tudta merre megy. Hát utánaszegődtem. Ment ez az embernyi mindenség, kabátzsebében csillagokat forgatva, azokon melegítette ujjait a hűvös éjszakában. Betért egy kis, derengő fényű kávézóba. Követtem.

Az ablakhoz telepedett, egyedül, én a közelébe, persze nem túl feltűnően. Elővette jegyzetfüzetét és elszántan írni kezdett. Az ablaküveg tükröződésében tisztán láttam, ahogy a füzet lapjai közül mindenféle alakok masíroznak elő: vasúti munkások, varrónők, megkeseredett költők, Horger Antal professzor úr, Flóra – még egész fiatalon, egy feltűnően szép asszony (kezében ruhástál), egy homályos, barna arcú, vélhetően román (vagy székely?) férfi, Gyömrői Edit terapeuta, egy jámbor és szegény elefánt, egy lerongyolódott Freud-kötet, a Szinva-patak vize, só, villámok, egy csipetnyi örület, nyomában egy egész külváros, vele együtt a téli éjszaka jellegzetes hócsikorgása, meg a fáradt utcalámpák fényei: azok a hunyorgó, szűrős, mégis meleg fények, amilyeneket a te szemedben is látok néha. Például, amikor szilvásgombóccal kínálsz, én meg azt mondom: *nem vagyok éhes.*

Így ült ott, az andalító zsvajban, ült és dolgozott. Ír, kihúz, ír, kihúz, töpreng, ír, kihúz. Olvassa, újra és újra elolvassa, majd hirtelen kiissza a kávéját, cafatokra tépi a papírt és leszórja maga alá a földre.

Nem bírtam magammal. Perzselt a kíváncsiság: mi állhatott a lapokon? Ezért – hirtelen ötlet – szemfülesen pincérnek adtam ki magam, hogy körötte legyeskedjek és feltakarítsam a fecniket. Még egy kávé is hoztam neki: hosszú, fekete, cukor nélkül. Szerencsére sikerült minden papírdarabot összeszednem. Egy pár percig még ott ólálkodtam, ne keltsek feltűnést hirtelen távozásommal, pedig majd' felrobbantam. Nem sokkal utána észrevétlen osontam ki a kávézóból és hazasiettem – vissza a mi időnkbe, a mi városunkba, távol a lillafüredi idilltől, távol a kávéházak dongásától, és távol tőled is, kedvesem, de zsebemben a papírfecnikkel. Izgatott voltam, hogy olvassam a verset. Hiszen akkor – most már tudom –, azon az egykori lillafüredi estén fogant meg az a ragaszkodás, ami átnyúlik minden téridőn, és aminek egy kis darabkája minket is oly elválaszthatatlanul összeköt. Kiterítettem a fecniket a földre, és nekiláttam. Hosszas, töredelmes munkával addig rendezgettem, rakosgattam, amíg sikerült rekonstruálnom a verset. Ami most már nem a költő verse, hanem a miénk, vagyis a tiéd, és az enyém, kedves.

Íme:

Afrikai óda

Legszebb találkozunk szűk kisvárosi utcán
Szomjas zebra az Okavango vizéhez – felém futsz ám
Hosszú sztrádák – karjaid – ha vállam átölelnék
Csíkjaidon biztonságban lépem át az estét

Ahol mi egyek leszünk – nincs több tériszony
Oázis vizéből forrón párologó férfiszomj
E kisvárosi utcánk szelíd privát szavanna
Lábam tudja hol jársz – csak hozzád szaladna

Bolyongásom önkéntelen nyomodra botlana
Vonulok hozzád – érted – ez a belső Botswana
Miattad vágatok veszettül e városi szafarin
A testbe zárt mindenség minden szava rím

És összeállunk mégis tiéd az ág a kádam
Fürödj meg benne kedves szerelmünk folyamában
Éjjel puha takarónak terítem rád a deltát
Mert én vagyok ki téged ezer karral ölelt át

Azt még el kell mondanom, hogy mielőtt még
visszasiettem a jelenbe, örökre a pillanat sodrásába
zárva, azelőtt sikerült meglesnem, mit írt a költő a
jegyzetfüzetébe. Nem bírtam mindent kiolvasni, kézírása
zaklatott, sok kihúzással. De az első sorára tisztán em-
lékszem. Így szólt:

ITT ÜLÖK CSILLÁMLÓ SZIKLAFALON

Ecse di Borbála

Vetés

„Térj meg, Szent Antal,
 Kérlek a Jézus Krisztus keserves kínszenvedéseire,
 Öt mélyseges sebeire,
 Ere ggy el az erdők re,
 Ott a vad oroszlányoknak gyenge szívüket szorítsd el, piros véruket ott idd meg!
 Térj meg, Szent Antal, vagy akármiféle eredet vagy!
 Mikor Krisztus a földön járt,
 Hegyek nőttek,
 Kövek tőttek,
 Krisztus mennybemenetele után mindenek megtértek,
 Térj meg te is, akármiféle eredet vagy!”

Archaikus népi imádság – Hadikfalva, Bukovina

ECSEDI BORBÁLA
 2003-ban született
 Budapesten, jelenleg
 a Debreceni Egyetem
 néprajz–magyar
 szakos hallgatója.
 Főleg verseket ír.

A magok elszórva,
 senki nincs velem

Hosszú föld-ciklusok
 váltakoznak
 imbolygó csuszamlással,
 születnek,
 tűnnek el hegyek

Hummusz-labirintus,
 a tektonika hosszú éjszakái,
 ezek gyermeke vagy

A bolygó méhen kívüli terhességének
 első izomösszehúzódása,
 előre meg nem jósolható fájás

Ne csípd fel,
 édes madaram,
 a vetést,
 harmadnapra
 megtermékenyíti őket a teremtőd

A sziklás földbe szórt magokból
 nőnek ki azok a fák,
 melyeknek gyümölcse
 bűn

Létük csoda,
 árnyékot adnak,
 védelemmel teli állhatatosságot

Bőrtől, hústól való szabadulást,
 a fulladás szentségét
 ajándékozzák neked

Búntól fogant sarjadást,
nedvektől felázott termőföldet

Mondá a föld:

Ez a mag az én szövetségem,
mely hullattatik a bűnök bocsánatára,
valamennyiszer szórjátok
a magot és magatokhoz
veszitek az ember gyermekét,
az én gyermekemet ölelitek

Ezt cselekedjétek
az én emlékezetemre valamennyien.

Vérrel izzad

*„Ki ezt az imáccságocskát elmondhassa
Este regvel
Úgy mene mennyországba, mint három koronázott angyal.
E'ső kakasszó
Szólitá: Mária!
Kejj fel Boldogságos Szűz Mária
Mert a te áldott szent fiadat elvitték
Keresztre feszíték
Vérrel izzada
Vérrel cseppene,
Elmenének az angyalok
Felszedék
Krisztus elejbe vivék,
Azt felelé Krisztuska
Ezt az imáccságocskát elmondhassa
Este lefektibe regvel felkeltibe
Az ő halála óráján elé tudik emlékezni.”*

Archaikus népi imádság – Klézse, Moldva

Kendőjét alkony festi híg pirosra,
mint szenvedő szalma az állat alatt,
folyik vére el

Krisztus bekopogtat,
bűnben fogant testén
emberarcú fekélyek

Homokba karcolja
teremtőjét
Napforma,
áldomással átkos halála

Szeretői
papnők,
kendőbe tekerve
várják, hogy feltámadjon velük,
ahogy férfi tud

A szalmán nem ilyen,
vág,
szúrja át a szegek helyeit,
köröm alatt föld

Kidülledt szeme,
mint magából kifordult napkorong
kering
tengelye körül

Tenyere
erős,
mint asszonyi kéz
a dagasztástól

Kaszapenge az egyetlen ereje,
ha van is feltámadás,
aratás a neve,
kéve a végzete.

Sarnyai Benedek

A fehérszemű kvaggák

Veszélyes, ha Kassim unatkozni kezd. Unalomból vágta le ezeket a szerencsétlen állatokat is, beleunt abba, hogy a haláltól rettegjen. Ez már játéknak sem volt jó, becsületesre legyen mondva, ameddig számoltam a napokat, heteket, addig biztos tetszett neki az ötlet. Minden szerencsejáték így működik, elkezd játszani az ember, és két út áll előtte: beteges játékos lesz, vagy belefásul a vereségbe, elvész a bizalma a véletlenekben, pedig, ha örökké játszana, egyszer biztosan nyerne.

Különösen igaz ez, amikor egymás halálára fogadunk: a lehető leggyorsabb eredmény kell. Ha a halál nem következik be legkésőbb egy héten belül, megszűnik a tét, a halált minél szűkebb időszámban kell eltalálni: az orvosok is mindig ezzel a játékkal szórakoznak.

A kelet-afrikai pusztában nem találtunk jobb szórakozást: Kassimmal hetekig fogadtunk egymás halálára. Magamban mindig más okot tippeltem a saját halálomra, mint amit ő mondott: nekem az agyvérzés vagy az aneurizma sokkal kézenfekvőbb volt, mint a malária. Ekkorra elhittem, hogy a szerencsejáték Kelet-Afrikában csakugyan szerencsealapon működik. Korábban magát a szót sem szerettem, úgy hittem, ha szisztematikusan játszunk, a valószínűségek működni kezdenek, és negyvenhárom-milliódból egyszer például kihúzzák a számainkat a lottérián. Ha ügyesen játsszuk, lehet a szerencsejátékból véletlenjátékot csinálni, olyat, ami legalább a valószínűségek szintjén kiszámítható.

Kelet-Afrikában a sors nem valószínűségekkel játszik, azokat mindig megréfalja, hiába fogadnék minden valószínűséggel arra, hogy szomjan halok, vagy a malária visz el, olyan esetlegesnek tűnik a világ, mintha a véletlenek pusztá szerencsévé változtak volna.

Kassim ezt nem értette, németebb aggyal gondolkodott, mint én, és mindig a maláriára fogadott, ha rólam volt szó. Úgy kezelte a fogadásunkat, mint az európaiak a lottériát, szisztematikusan egyféle tippet adott meg, ekkortájt jöttem rá arra, hogy egy orvos is így diagnosztizál.

De a kelet-afrikai Durststeppe nem az orvosok és véletlenjátékosok világa: Kassim hiába fogadott

SARNYAI BENEDEK (MÁTÉ) 1998-ban született Szegeden, annak ellenére, hogy Budapesten él, továbbra is szülővárosát tartja az otthonának. Foglalkozása szerint junior kutató a Századvégnél, alkalmilag cikkíró a Magyar Krónikánál. Szépprózáirással is kísérletezik, 2024-ben első kötete elnyerte a Magyar Írószövetség Debüt-díját. Nehezen tudja eldönteni, használja-e a harmadik nevét, de mostanában nem szokta. Ugyanezzel a mondattal zárta két évvel ezelőtti bemutatkozását az *Újváradnál*. Így most változtatott.

újra és újra, hogy három napon belül elvisz engem a malária, mindig vesztett. Igaz, az én tippjeim sem voltak pontosabbak, de ő ezt rosszabbul viselte. Nem vette észre, hogy a játék azért szórakoztató, mert egyre valószínűtlenebb halálokokat tudunk kitalálni. Én például három vagy négy hét után már azt mondtam: Kassimot egy villámcsapás fogja elvinni, ma pedig már ott tartok, hogy belefussad a Rajnába.

Joachim csak egyszer fogadott, akkor is könnyöroggni kellett neki, hogy vegye már rá magát! Azt hajtogatta, egy úriember biztosra nem fogad, márpedig ő mindhármunk halálát pontosan meg tudná jósolni, meghallotta a jövőből. Nem tudom, hogy csak a halálhírünket hallotta-e, vagy a puszkadörrenést is, de amikor beszállt a játékba, csak annyit sziszegett felém: „az angolok fognak mindhármunkat agyonlőni!” Ez hihetetlennek hangzott, pedig ekkorra már sok mindent el tudtam képzelni a Durststeppéről, az se lett volna meglepő, ha hirtelen feltör a földből a Rajna.

Mióta Kassim ráunt a fogadásra, tűzrakó helyet építettünk, egyhelyben ülünk körülötte, mi Joachimmal a gyaloglásra untunk rá, és megtanultuk elfelejteni a félelmet. Elfogadtuk, van az a pusztá, amiből nincsen kiút, amiben úgy telnek az éjjelek, a

nappalok, hogy elfelejtünk várakozni. Amíg gyalogoltunk számoltam a napokat, akkor is, ha eltévedtünk, akkor is, ha nem láttam a várakozás végét, én akkor is hittem, hogy egyszer vége lesz a pusztának, és akkor értelmet nyer a várakozás, és akkor majd tudom, mi az az idő, ami értelmet nyer, és akkor legalább egy döntésemben biztos lehetek: jó ötlet volt ennyit gyalogolni!

A tűzrakóhely mellett nincs várakozás sem esőre, sem élelemre, sem angol katonákra, akik, ha véletlenül ugyanebben a pusztában tévedtek el, bizonyosan szintén nem várnak már ránk. Érzékeljük a sötétet, érzékeljük a világosságot, de nem számoljuk meg őket. Az érzékelésünket nem a számlálás működteti, mint Európában, pusztán arról van szó, hogy a testünk, mint minden szőrtelen test ezen az éghajlaton, dideregni kezd éjjelente.

Ezekre az állatokra sem vártunk, úgy viselkedtek, hogy már meg sem leptek vele. Megint éjjel lett, Kassim a gyufájával meggyújtotta a tüzet, azt hinnenk, ez az emberen és néhány más élősködőn kívül minden állatot elriaszt. Ezek hárman idejöttek, a hosszú nyakukat a vállunkhoz simították, a tűz felé fordult a fejük, úgy néztek ki, mintha egy szamár és egy zebra csinált volna öszvért. Egy csordától szakadtak el: Európában ez lenne a legvalószínűbb magyarázat, ezek a zebraöszvérek Afrika lemmingjei, idejöttek hozzánk meghalni, hogy a csorda többi tagjáról eltereljék a figyelmünket.

De nem, ilyen magyarázatokra kár gondolni, a visszaemlékezés is elvesztegetett idő. Ezek a zebraöszvérek nemcsak azért voltak furcsák, mert közel merészkedtek, és hagyták magukat simogatni, hanem mert Joachimnak megtetszettek. A kanca, ami hozzádörgölözött, jobban lekötötte a figyelmét, mint mi bármikor, isten tudja mióta először láttam rajta, hogy nem azokra a hangokra figyel, amiket csak ő hall valahonnan, még az Ūristenen is túlról. A jelenben hallgatott, itt utánozta a barnacsíkos öszvérnyak hangját: „kvagga, kvagga” – valahogy így hangzott.

Kassim viszont annyira unatkozott, hogy már az is szórakoztatta, ha minket megijeszt. A balkezelével még simogatta az öszvér fejét, de jobbjobban megvillant a bajonett, mire egy hangosat nyeríthetett volna a vállához bújó fej, elvágta a torkát. A másik két zebraöszvér erre meg se nyikkant, a kezünket nyalták, a mellettem állónak kerestem a tekintetét, kíváncsi voltam, hogy a szemében látok-e félelmet, de elfordult, a kezem helyett inkább a saját hónalját kezdte nyalogatni. Akkor sem fordult vissza, amikor Kassim megjelent mögötte, mindkét zebraöszvér

csendben tűrte, amíg nekik is elvágja a torkukat, ennél békésebben még semmi nem vérezte össze az egyenruhámat.

Kassim kettőből hátszint vágott, a harmadikhoz nem nyúl, mosolygok, az emberi természetben egy dolog a fehéréknél és a négereknél egyforma: unatkozás közben mindig enni kezdünk. Ha az emlékezetem nem csal, a vasútrobantás előtt ettünk utoljára, de akkor tényleg éhesek voltunk, a gyomorkorgasomra jól emlékszem, az viszont nem rémlik, hogy azt a vasúti hidat végül felrobbantottuk-e, minden esetre biztos nem robbant akkorát, hogy ennyi nap vagy év után megjegyezzem.

Joachim elveszi a gyufás skatulyát Kassim mellől, kinyitja: „huszonnégy!” – kiált fel, egy szálat meggyújt, az ujjaival védi a szélétől a lángot, átvillan az agyamon, hogy mostantól a napok múlását számolhatnánk a gyufákkal. „Herr Hauptmann” – hallok a balomról, Kassim a kulacsom felé mutat, közelebb lép, meglötyögteti. Leccsatolom a szíjamról, még mindig tele van vízzel. „Csak nem akar elkapni valami nyavalyát ezektől!” – mosolyog Kassim, de a szemeit morcolja, átnyújtom neki a kulacsot. Locsolja a húsdarabokat, majd dörzsöli őket, ez volt az utolsó adag víz hármunkra, jobban már úgyse tudtuk volna használni.

Figyelem a mozdulatait, már megint túljátssza magát, ez néger szokás, olyan, mint amikor Joachimmal megtanítottunk egy páviánt nevetni, onnantól egész álló nap csak a sikoltozását hallgatuk a hálókörzetben. Kassim, úgy viselkedik, mint egy pávián, aki valamikor megtanult éhezni, csak őt most nem tudjuk Basil atya szobájába zárni, hogy ott éhezzen magában és zabálja fel a szűz máriás képeslapokat. Nem, Kassimot végig kell nézni, ahogy tettei az éhséget, szuggerálja a húst, mint akinek mindjárt kifolyik a szemén a nyál, pedig szerintem már gyomra sincs, ami korogna, és miközben bajonettre szúrja a saját részét, még nyersen beleharap.

„Herr Hauptmann – csámcsogja, csak most fordul a harmadik öszvér felé, a bajonettel a nyakához hajol, húszig se kell számolnom, és újra kiegyenesedik a háta – úgy láttam, a kvagga szemébe akart nézni.” Mondja Kassim, a fülénél fogva élém dobja a fejet, a bajonettjével felhúzza rajta a leragadt a szemhéjat. „Erre számított?” – kérdezi, úgy járnak az arcizmai, mintha rágózna, a végén még elkezd nyershús gömböket fújni. „Nem tudom, láttam-e valaha ilyen színűt” – hazudok, mert pontosan emlékszem, hogy Kassim valamikor régen, de már a vasútrobantás után ugyanilyen fehér pupillával nézett ránk,

most megint a tekintetét keresem, a tűz az ő szemét, ahogy Joachimét, teljesen besárgítja.

„Tudják, mit mondanak magukról a négerek szerte Tanganyikában? Sok törzsünk van, sok hittet, a sok hithez pedig kétszer annyi sámánnal, mert egyik törzs sem tud megegyezni, hogy a sámánnak a jövő vagy a múlt szellemeivel kell-e beszélni. De egy dolgot minden sámán ugyanúgy lát múltban és jövőben – Kassim, akár a rágógumit, földre köpi a nyershús darabot a szájából – ez pedig az, hogy a fehérek egy fehér szembogártól jobban megijednek, mint a haláltól. Európában a halálfélelemtől rettegetesebb, ha valamit még a véletlennel sem tudnak megmagyarázni.”

Magyarázatot tényleg nem tudok a kvagga fehér szembogarára, arra sem, hogy Kassimé miért volt egykor hasonló, a kettő közötti kapcsolatot csak a szerencsére lehet fogni, viszont ez nem ijeszt meg, a szerencse most egyáltalán nem tűnik félelmetesnek, még annyira sem, mint a halál. „Ezt soha ne becsüld le, Afrikát éppen félelemből gyarmatosítottuk – válaszolom, a tűzbe teszem a kvaggafejet, szenededik a pofáján a szőr, elkezdem lekaparni a bőrről – Európában negyven éve kifogytunk a megmagyarázatlan dolgokból, a tudósok bizonyítani tudták a papoknak, hogy ha van Isten, akkor éppen Európát hagyta el örökre, és addig beszéltek nekik, míg azok annyira megijedtek, hogy idejöttek misszionáriusnak. Aztán jöttek a kereskedők: már a papok sem ittak mifelénk, nem volt kinek eladni a szar kukoricázott sört. Végül a tudósok ijedtek meg, kiderült, senkit nem érdekel a tudományuk, ha nincs, aki sört főzzön belőle.” A jobb lábammal rálépek a kiköpött nyershúsdarabra, ahogy emelem a lábfejem, a hús ráragad a bakancsomra. „Ha Európában egy fikarcnyival kevesebb dolgot magyarázunk meg, most az angolokkal sem kéne itt harcolnunk!”

Kassim nevet, mostanában pusztán az, ha az „angol” szót kimondjuk, egyből felvidít minket: „A maguk fehér agya a trópusi napon sem feketedik meg annyira, hogy megértse: itt nincsenek véletlenek, boszorkányok léteznek, és olyan érthetetlen

dolgokat csinálnak, mint a komombói oroszlánok! – ezt a történetet nem ismerem, Joachim már bizonyosan erről is hallott – Állatok is lehetnek boszorkányok, ahogy a növények, de akár egy felhő is. A komombói oroszlánok például nem megették a fehéreket, hanem lelegettek minden kávéültetvényt Belső-Kongóban. Az ültetvényesek termény híján éhen haltak, mert addig gondolkodtak tétlen a belga hatóságok: mi a magyarázat arra, hogy egyszerre harminc oroszlán elkezdett kávé zabálni? Mire az utolsó babszem is eltűnt a fáról, csak annyit tudtak megállapítani: nem lehet véletlen a dolog, de az európai tudomány itt ért véget.”

Kassim úgy beszél, mint aki kiirtott magából minden németiséget, ő már többé nem fekete német, csak fekete, aki németül beszél, ez nem az a Kassim, aki mindig a maláriára fogadna, ha a halálmóról van szó. „A fehérek elfelejtették a boszorkányukat, mára annyira rettegenek mindentől, amit nem ismernek, hogy megölni sem merik – folytatja, a kvaggafejbe rúg, amit már csaknem csupaszra perzseltem – a négerekben legalább annyi életösztön maradt, hogy elvágják a torkát mindennek, amit nem értenek.”

Kassim azt hívja boszorkányságnak, amit mi szerencsének, ezt hiába magyaráznám, Kassim már valószínűleg a szerencsejátékot is boszorkányjátéknak hívja. Joachim felnéz, eddig csak hallgatott minket, de most már a szemével is követi a beszédet.

„Tudja, mit? – fordul felém Kassim – Szerintem Magát egy boszorkánykvagga fogja megenni! Kilegeli a testéből az érhálót, és felkérődzi, mint a füvet. Fogadni mernék rá!” Joachim az égő gyufáját feldobja, az kettőt pördül a levegőben, de a láng nem alszik el, a gyufa úgy esik vissza Joachim ujjai közé, mintha mi sem történt volna. „Megmondtam, hogy mindannyiunkat az angolok fognak lelőni!”

Ezen egyikünk se mosolyog, ahogy Joachim beszél a britekről, valahogy semmi vicceset nem érzünk benne. „Azok a ronda, fehérszemű angolok” – súgja Joachim. Elveszi a megsült húsadagját a tűz felől.

A szentistvándi három

„Ma már csak temetésen találkoznak mifelénk az emberek” – mondja Bognár és a borsért nyúl. – „A pókok is először egy temetésen jöttek szóba. Ha jól emlékszem, a Gigién.”

Siebert sóvárogva nézi, ahogy Bognár borsozta a tányérjába szedett vörös retket. „Igen” – veszi át a szót – „A Gigi halotti torán mondta a Bognár, hogy akkora fekete pókot látott otthon, mint a hüvelykujja.”

Babecz egy pohár vizet sóz a tányérja mellett: „Nálam, meg a Siebertnél is akkor jelentek meg ezek a pókok.”

Siebert csak a borsot szuggerálja „Nekem az asszony mondta, hogy látott ilyen pókot” – szólal meg, eltolja tányérjától a borsot, helyette vaját vesz maga elé.

Bognár felnevet: „Siebert bátyám, amit az asszony látott, azt te is láttad! Ti egy ember vagytok négy szemre.”

Babecz szintúgy nem néz Bognár felé, egy szellet borsos retket kivesz a tányérjából. „Arra gyanakodna az ember, hogy ezek cselópókok. A potrohuk viszont olyan csupasz volt, mint az Ágnesek arca” – mondja Babecz – „Hálót is szőttek. A vendégágy fölé, ahová Gigica lányunkat fektetjük, amikor meglátogat minket.”

„Az Ági temetésén a feleségemmel körbe kérdeztünk mindenkit – szólal meg Siebert, közben kenyeret vajaz – sem Ágicám, sem én nem beszélünk olyannal, aki hármunkon kívül még látott ilyen pókot.”

„Csak a hármunk háza.” – vág közbe Babecz. – Ki se lehetne mérni távolabbi pontokat a faluban! Igaza van: Mátraszentistvánd kicsiny, alig nyolcvanlelkes, de másfél kilométer hosszan nyúlik el a völgyben. Siebert a felvégen, Bognár a kápolna mellett, Babecz pedig az alvégen lakik.

Siebertnek remeg a keze, amikor a vajás kenyeret a szájához emeli: „Nem tudtuk, hogy félni kell-e tőlük. Csípni egyikünket se csípték.”

„Én hetvennyolc éves vagyok, ennyi idősen mindennel óvatos az ember, keresi, mi fogja a sírba

tenni” – mondja Bognár, átnyúl Babecz tányérjába, egy rúd póréahagymát vesz ki – „a pókkal is óvatosan kezdtem bánni.”

Babecz egy korty sós vizet iszik: „Azon kezdünk vitatkozni, hogy ismerjük-e annyira pókjainkat, hogy féljünk tőlük? Szóba jött többször a tisztelendő úr mondása: mindig valami olyan viszi sírba az embert, amit nem ismer.”

Bognár a tányérján félbe vágja a póréahagymát, az egyik felét zsebre teszi: „Óvatosságból kezdtem megismerni a magam pókját. Az ebédloásztalnál az egyik széket kezdte összefonni. El sem mozdult róla, úgy tessék elhinni, hogy a fa egy hét múlva már nem látszott ki a pókháló alól” – belemártja a fél póréahagymát Babecz sós vizébe. – „Finoman megfogtam, és áttettem egy másik székre, hogy akkor azt szője össze. Nem zavart engem, évek óta nem ült rajtuk senki.”

„Mi Ágicám tükrén láttunk először pókhálót” – mondja Siebert. A jobb mutató- és hüvelykujjával egyesével végig tapogatja a bal keze ujjait. – „Az ő tükre a hálószoaajtón volt, az enyém pedig szemközt vele a falon. Mindkét tükrőben mindketten láttuk mindkettőnk arcát, ahogy a pókháló is mintha az én tükrömre ránőtt volna.”

„Minket nem bántottak a pókok, viszont a szentistvándiak folyton a hármunk háza közt haltak meg” – mondja Babecz, és megissza a maradék sós vizet. – „Ráadásul mintha egy ingát követtek volna. A Gigi köztem és Bognár közt, az Ági Bognár és Siebert közt, majd az Ágnes mama megint köztem és Bognár közt. Szabályosan ping-pongoztak Bognár háza fölött a halálozások.”

„Közben az én pókom beszőtte az összes széket az asztal körül – Bognár grimaszol. – vittem tovább a lakásban: kifestel, pipereasztal, kötények. A pókháló alatt kezdett minden eltűnni, amit nem használok.”

Siebert Babecz felé integet. Nem szól semmit, csupán mutatja, hogy Babecz bal oldaláról lenne szüksége valamire. Babecz balra fordul, szétnéz az asztalon: „Nálunk nem tüntette el az ágyat, soha nem mászott rá. Fölé szőtte a hálóját, majd oldalt” – mondja Babecz. – „Mintha egy fátylat szőtt volna a vendégágy köré. Gicámmal szépnek láttuk, akár szűnyoghálónak is megtette volna!”

Siebertnek a sóskás tálat nyújtja Babecz. Siebert bólogat, a tányérja mellé teszi: „A feleségem tükrén a sarokból indult a pók. Háromszög alakban szőtt fölfelé, átlósan takarni kezdte Ágicám arcát.”

„Már a Nusi dédi temetése jött. Mit ad isten, ő épp köztem és Siebert közt halt meg” – mondja Bognár, egyszerre emel póréahagymát és retket a szá-jához – „Addigra a pókomat már engedtem magam mellett aludni az ágyon.”

„Azt hittük, arra a tisztelendő úr is eljön” – mondja Babecz. Megemeli a hangját, hogy Bognár ropogását elnyomja – „Mégiscsak Nusi dédi volt a legöregebb asszony, az utolsó Anna a faluban” – Babecz feltartja a jobb mutatóujját, és a póréahagymát is borsozni kezdi – „De persze tudjuk, hogy a környéken sok a temetést, nem jut pap mindenho-vá.” Fanyar, hogy ezt mondja, mivel misét minden vasárnap kell tartani Szentistvándon, arra viszont csak a falu Ágnesei járnak.

Siebert húzza a száját, sóskaleveleket rak a vajazott kenyérére: „Ágicám a tükrömben ekkorra majdnem elvesztette az arcát. A háló szálai vékony csíkokat hagytak belőle. A pókból többet láttam, mint az arcból.”

14

„A pókháló felülete sima lett, a fátyolszálak közt eltűntek a hiányok” – mondja Babecz, csuklik – „Mostanra a padlóig körül szőtte a pók az ágyat, nem is tudunk hozzáférni. Próbáltuk valahogy átvágni a hálót: elszakítani nem lehet, csak nyújtani, de visszapattan. Nem is tudtuk, hogy ebbe rovarok valaha bele fognak-e akadni.”

Bognár megvonja a vállát: „Rájöttem, hogy a pókot lehet olyan keserűfűvel etetni, mint a retek vagy a póréahagyma – retket rak a zsebébe. – A Nusi dédi temetéséről vittem haza a zsebemben retket és hagymát. Könnyfakasztó lefekvés előtt, megsi-rattam a Nusi dédit. Közben elbóbiskoltam az ágy-ban. Arra ébredtem, hogy a pók szívja a retkekből a lét, olyan hangot ad, mintha ő is a Nusi dédi után pityeregne.”

Siebert a vajas-sóskás kenyeret majszolja. „Két napja Ágicám teljesen eltűnt a tükréből.” – nyel egyet – „A padlón hevert, ijedt arccal. Nem tudtam eldön-teni, melyikünk rémült meg jobban, de neki dermedt meg az álla.”

Babecz az üres tányérjára mered, úgy tűnik a póréahagyma és a retek először az ő szeméből bugy-gyantja ki a könnyeket: „Még soha nem láttam ilyen arcot egy halottól. Egy halott lelke akkor ijedhet meg

ennyire, ha tükörbe néz és már nem látja a saját testét. Ahogy a tót hiedelem tartja errefelé.”

Bognár csak egy pillanatra néz a tányérjára, tíz szelet retket látni rajta. „Itt másképp lehetett a dolog” – Bognár szorosra zárja a száját, az ajka remeg, lefe-lé görbülne, de úgy látszik, próbál egykedvűséget mímelni – „Ágicában a lélek előbb rémült halálra, mint a test: elég volt neki annyi, hogy nem látja a tükörben a saját arcán a Siebertét!”

Siebert jobbra dönti a fejét, amikor a tőle balra ülő Bognár felé fordul. „Minden háztól az asszonyo-kat viszi a sír mostanában – mondja Siebert. – A tisztelendő úr nem értheti a huszonhétéves fejével, de azt hittem, a férfiságnak van egy olyan öröme, hogy nem maradunk magunkra vénségére.”

Bognár csóválja a fejét, ahogy a retekre néz, vörösbe fordul a szeme: „Emlékezz a tisztelendő úr szavaira: olyasmi visz el, amit nem ismersz! Hát nálad, Siebert, ez a magány lesz” – kinyitja a szemét, a könnyei lefutnak az orráig – „De a pók segít elvi-selni, akinek pókja van, sosincs egyedül.” Bognárnak a mosolyt mímelnie sem kell, ha sokáig néz így a vörös szemeivel, bizton mindenki mást is megmo-solyogtat az asztalnál.

Babecz a sós vizes poharára néz: „Ne beszélj neki magányról! Látod, hogy Siebert barátunk mintha az Ágicája helyett enne itt.” A tányérjára veszi a poharat, abba csöpögnek a könnyei.

Bognár a fogait is kivillantja: „Ágica gyomra nem tudja eldönteni, kiben haljon meg, ezért átköl-tözött a Siebertbe” – hátba veregeti a jobb oldalán Siebertet. – „A gyomrotok volt az egyetlen, ami más-kepp működött bennetek. Te ettél retket, hagymát is rendszeren, most meg úgy gubbadsz a sóska fölött, mintha a saját feleséged lennél!”

Siebert az első az asztalnál, aki Bognár szemé-be néz: „Ágicám tényleg csak a sóskát bírta elviselni a halotti toron. Meg a sós vizet, de azt ki lökné el magától?” – ez nem meglepő, a mátrai temetéseken megszokja az ember, hogy a sós víz jelenti a halott utolsó könnyeit az evilágon. Ahogy mártogatják bele a retket, hagymát, sóskát megtanulnak együtt sírni a halottal. – „A retek meg a hagyma marta a gyomrát, nem is ette őket, nem is könnyezett. Így a temetések sosem tudták őt megríogatni” – felfelé indulna az ajka, de görcsösen lefelé biggyeszti. Átkarolja Bognár vállát.

„Neki nem csípte semmijét semmi, téged meg a hagyma és a retek csak vigyorgóssá tett” – nevet

fel Bognár, és átkarolja Siebertet. Könnyes szemmel egymásra mosolyognak. – „Gondolkodtunk is, hogy minek téged keserűfüvekkel etetni, ha még ez sem törli le a vigyort a képedről.”

„Gigica lányunkkal mi lesz?” – mondja Babecz, a könnyei lassan visszapótolják poharába a sós vizet. – „Nem tudjuk hová fektetni, ha egyszer betoppan hozzánk. De ahogy a Sieberték pókhálójáról hallottunk, Gicámmal” – ahogy a feleségét becézte Babecz. – „már attól félünk, hogy nehogy nekünk kelljen eltemetnünk Gigicánkat.”

Bognár a bal oldalán megfogja Babecz vállát: „Ne félj a póktól. Te döntöd el, mit akarsz befonatni vele, ha babonás vagy a lányod ágyára, rakd át valahová máshova” – Bognár nagyot sóhajt – „A pókom az ágyon az én megboldogult Ágicám helyét teljesen befonta. Olyan, mint egy kis fekete mennyasszony!”

Babecz is Bognárra néz a kisírt szemével, de Bognár rögtön visszafordul Siebert felé: „Siebert

bátyám, nem tudom, hogy ez-e a legjobb alkalom, de azért megkérdem. Most, hogy a te Ágicádat is eltemettük, ez a becenév átszállhat a pókomra?”

Siebert nem válaszol, csak lomhán harap egyet a vajas-sóskás kenyereből. Őt ez az étel rígatja meg. Ahogy pityereg, lassanként a könnyeivel hibátlanra sózza a kenyeret: „Azért köszönjük a tisztelendő úrnak, hogy épp Ágicám temetésére ért ide!” – mondja Siebert, és felém néz. – „Ki tudja, kiére ér ide legközelebb?”

Bognár és Babecz is felém fordul, hat kisírt férfiszem néz rám: „Ha így megy tovább, mi hárman maradunk utoljára Szentistvándon” – mondja Babecz. – „Minket ráér majd eltemetni, de kérem, semmiképp ne felejtse el! A kihalt falunak adja meg a végtisztességet.”

„Maga sokáig meg fog még maradni” – mondja Bognár – „De így is van jól. Pap akkor is legyen temetni, ha már nincsen kicsodát.”

Demeter Arnold

menyei bürokrácia

Az elején nem reagált a kérdésekre.
Órák múlva felelt, nem mert
semmit mondani ötven éven át.
Olyan városok neveit ismeri, amiket
más letagad, és olyan arcokat őriz,
akikre még egy falu is képtelen emlékezni.
Egy időre lemondott az imákról,
majd oroszul tanult és orosz imákat,
azt gondolva, hogy a kazah pusztában
így megérti az Isten, és megkegyelmez.
Megkegyelmez neki és
az általa eltemetett katonáknak.
Öt év után intézkedtek az ügyében,
menyei bürokrácia – mondván:
*Kedves János, meghalni hazamehet,
hisz az igazi dicsőség az,
ha egy emberért kétszer keseregnek
a fizetett siratóasszonyok.*

madárláb

Nézd, mennyi madár, Lackó, szárnyukat
még apámmal tettük helyükre az új kerítéssel együtt,
mégis ha erre szállnak, a köszönet elmarad.
Szemükben földrészek érintetlen vonalai pihennek,
s ahogy fent a magasban járnak, mintha tollaikban
lángcsóvát hordoznának,
kínoz minket a vágy forrósága, hogy velük tartsunk.
Lábaik érintése a halálé, s mi egyre
csak félünk, mert nem tudjuk, hogy
a gyenge madártest aznap éjjel melyik
háztetőn pihen meg. Úgy néz ki, minden
gyászmenet addig tart, amíg alattuk
zúgnak a déli harangok.

kilakoltatás

Az ernyők, a szatyrok
a képkerekek még jók lehetnek,
a húgyszagú lepedők, párnák,
a félbehagyott könyvek, kazetták
a megrozsdásodott fazekak, kanalak,
villák, a ki nem vitt szemetek,
mind-mind jók lehetnek.

DEMETER ARNOLD
(1998, Csíkszereda)
Csíkszentkirályon
nőtt fel. Jelenleg
kulturális szervező,
első kötetén
dolgozik. Ha tehetné,
mehallgatná
mindenki történetét.

Menteni kéne mindent,
már csak egy zsebre vágott rongy
nyújt vigaszt, ahogy széthull a drótokkal
megerősített élete. Zsarnoki feleségének
emléke megtartja a vakolatot, s nem
hagyja felszabadulni kilencvenhárom év
mosolyát, vagy legalább egy nyugodt
halál lehetőségét. Utánfutón az otthon melege,
egy megélt letöltendő darabjai, s mellettük úgy
áll, mint egyetlen árvája ennek a világnak.

olvasószemüveg

amikor a teremtő szemlencséje veszít a rugalmasságából

*Vajon hogyan lát az Isten, ha közben
másra is figyel?* Ezen rágódik
az a sok szóban csókolt vénasszony,
akik ráncaik mélységéhez mérten
egyre közelebb kerülnek hozzá.

Vajon tudja előre, hogy hazudni fogok,
és történjen bármi, valahol utolér
a megbánás, hogy nem úgy kellett volna
rohanni, zuhanni. Azt hiszem, nincs
az az ima, ami a valóságot ketté törheti.

Az én merevlemezem soha nem lehet
bűntelen, s amit mondtam valaha, ahhoz
neki akármilyen engesztelés nem elég,
és marad egy örök levélszemét vagy
piszkozat, ki tudja mivel szembesít.

Eljön a nap, amikor úgysem várhat
tovább, kénytelen lesz címszavak szerint
előkeresni az életem, és majd abban
reménykedem, hogy egy napra ő is otthon
felejtheti az olvasószemüvegét.

Szente B. Levente

Csókák, falakban az enyészet, egyebek

(lapszéljegyzet a Sárgaház folyosója c. naplóból)

Seszínű az alkonyat.
Ablakunk előtt, a cseresznyefán
éhes csókák gyülekeztek,
a vasrácson belül sokan voltunk.
Odabent egy kicsi térben,
a négyszögletű szoba falait néztük,
miközben tág pupillánkban
mozdulatlant ült valami régi
és félelmetes enyészet.

Amikor már kibírhatatlan volt a fa tetején ülő
madarak keltette zaj, egyikünk
azt kérdezte, nem kellene-e elkergetni őket?
Ezek képesek rá, hogy felverjék mostantól
az egész környéket, lakókat, a jöttmenteket,
az arra érdemeseket, de még azokat is,
kiknek se mihozzánk, se senkihez immár
semmi köze nem lehet.

Miként az elvarázsolt szerelmeknek,
az utcákon szétdobált szeméthez,
kinek mi köze hozzá, mondta egyikünk,
hát milyen világban élünk, hogy elkergetünk másokat,
amikor kedvünk tartja, aztán ez a makacs,
ki tudja mi is az, ott a falak bensejét maró nesztelen gyilok,
csak szépen, lassan felzabálja belső szerveinket,
aszottá puhítja bőrünket, hát nem megette már
a lelkünket, szívünk gyökeréig leásott, észrevétlen
összeugrasztott, na, ki, kit is mérgez meg, nem is kérdés,
te magad is láthatod, mondta és elhallgatott egyikünk.

A konyhák, előterek, a tisztaszobák elhagyatott,
dohos, dohányszagú falak repedéseiben megkapaszkodó
nyálkás, alig észrevehető, vagy láthatatlan lények
terjeszkedése, megállíthatatlan törvényszerűség.
Gondoljátok, otthon nem így van ez, ha már senkid
nem maradt az égadta világon, mint kinek ideje eljött,
lehanyatlik keze, semmit magaddal odaátra
nem viszel, de jól figyeld meg: gyógyszered lesz
az egyetlen barátod, ellenséged ugyanez, ha értitek
ti még ezt...

SZENTE B. LEVENTE
(Szörényvár, Drobeta-
Turnu Severin, 1972.
szeptember 21.)
költő, újságíró.
Székelykeresztúron
él. Legutóbbi kötete:
Elaludt fejed alatt
a fény, AB-ART Kiadó,
2024.

Vagy az örökös éhezők, azok ölelésre,
a szép szóra vágyókat kézen ki fogja,
hogyan kivezesse innen, kérdezem én -
ha elkezdenek egyszer befele fordulni,
önmagunk mélyén a semmivel találkozni,
nem riasztóbb-e, mint a falakban és az agyunkban
rágó enyészet?

Búcsú fejfa helyett

(nagymamám emlékére)

csak kitartson a tűzifa
nem kell félned
mert a kamrában tavaszig is elég az étel
petróleum a nyári konyhában
abban a fonott korsóban
de szagold meg különben már tudhatnád
a pálinkát rég máshol tartom
mióta tudod ki rendszerint rájárt
de abból ő' kelme többet nem iszik
ezért is hozattam a kutyát
de az szegény úgy táncol
ahogy az ember neki muzsikál
hát olyan amilyen a miénk immár
enni adj tisztességgel
ugat az még ha kell de láncon ne hagyd
azt ha belepusztul sem viseli el
ha a gyermekek megjönnek
ne félj segítenek amiben kell
azt a pár tyúkot még megbírod
fát eleget hasogattak ott van mind
de fölöslegesen ne tüzelj
el kéne búcsúzzak rendesen
de látod mennyi dolog és gond
ezen a kórházi ágyon sincs nyugalom
tisztá ruhád azon a vállfán amit még apád csinált
látod megtartottam mindent
fényképet pénzt papírokat elintéztem
sírnival ne lássam aztán egyiket sem
menjetekek csak menjetekek
gyermekeknek unokáknak puszika
Isten is ha segít kicsit még itt vagyok
emlékeimben utoljára magunkra gondolok

Demény Péter

Hadd legyek

Újra megjelent a Makra.

Érdekes az írók sorsa. Kertész Ákos nagyon népszerű volt 1989 előtt, az után már jóval kevésbé íróként, mint inkább a magyarság pökhendi provincializmusa ellen szóló elkeseredett pamflet szerzőjeként.

De gondoljunk a Nobel-díjasokra. Ki olvassa ma már Sully Prudhomme-ot vagy Bjørstjerne Bjørstont? Kertész Imre vagy Herta Müller díját már megtörténtük vitatták. Mi lesz velük öregkorunkra? És az után?

Mindenesetre újra itt a Makra. A Küzmös Béla azonosító mögé rejtőző Karafiáth Orsolya Facebookján olvastam, aki szép emlékezés kíséretében osztotta meg a hírt. A gyerekkor fényében tudnám elmesélni én is a Szilvási Lajoshoz vagy Berkesi Andrásához fűződő viszonyomat, és ha feljebb akarok emelkedni, akkor a Palotai Borishoz vagy Sarkadi Imréhez kapcsolódó emlékeimet. Egy egész Atlantisz merült el a mélyben, és merült fel most újra.

Zelk Zoltán elmélete szerint a mennyben egy asztalnál ül Kosztolányi Hatvany Lajossal és József Attila Babits-csal. Ha ott ülnek, talán azt is látják azok az írók, akik azzal a fájdalommal mentek el, hogy elfeledték őket, hogy kezdik ismét kiadni a könyveiket. Sinkó Zoltán, a kolozsvári humorista is várakozik, meg mások is. Még egy korty jut az irodalmi megbecsülésből – üzenem a földi messengeren az ég felé. Remélem, érdekli még őket a dolog.

A vicceken túl azonban van itt még valami érdekes, talán az, hogy visszatér egy ízlés. A Rozsdatemető rég ott húzódik a gyepon, de például éppen Kertész Ákosról jó ideje úgy tűnt, elfelejtettük. Azt hiszem, egy valóság is visszatér, illetve maga a

DEMÉNY PÉTER költő, író, szerkesztő, a *Látó* szépirodalmi folyóirat esszé-szerkesztője, 1972-ben született Kolozsváron, jelenleg Bukarestben él.

valóság. Mint Szerb Antal mondja a Sátánról, akivel Ivan Karamazov találkozik, „nem hagyja bebizonyítani magáról, hogy agyrém”. Ez a helyzet a valósággal is. Minden elméleten innen és túl az irodalom sokáig úgy íródott, mintha a valóság egy változat lenne csupán, a nyelv egyik lehetősége. Különböző változások következtében ez már korántsem tartható álláspont. A szomszédban zajló háború nem oldható meg az intertextualitás rejtett fegyvereivel, ahogyan az az egyirányúság sem, amelybe Európa egyre inkább belesüppedni látszik.

A legfontosabb tényező azonban a remény átalakulása. Ha jól érzékelttem, a kétezres évek közepéig még lehetett azt hinni, hogy lassan-lassan mindenkinél jó lesz, mindenki polgárosodik. Azóta kiderült, hogy az elszegényedés nemcsak örök, hanem rohamos is. Nem jön el az osztályok nélküli polgárok társadalma: észrevettük a hajléktalanokat, a nyomorgókat, és azokat, akik nem feltétlenül anyagi nyomorban élnek.

Elmúlt a fiatalságunk is: nosztalgizálni kezdünk. Ezért kaparom elő Sinkó Zoltán humoreszkjeit, ezért gondolok egyre többet az Egymás szemében szerelmespárjára vagy Salgó Oszkár ezredesre, aki lábáztatás közben tudott a legjobban gondolkodni. Ezért jelenik most meg a Makra, ez az először 1971-ben kiadott regény. Izmaink lazulnak, és már nem óvjuk magunkat annyira a szentimentalizmustól. Rájöttünk, hogy a szentimentalizmus is az emberhez tartozik, sőt, a giccs is – nem beszélve arról, hogy ez mennyire relatív.

Ahogy az élet telik, az ember belenyugszik, hogy a művészet nem szigorú.

Kosztolányi annyiszor táncol a határán, hogy az elbűvölő, a Schindler listája című film szintén, s a jó Chopin vagy Puccini ugyan mennyire van tőle?! Ahogy az élet telik, az ember belenyugszik, hogy a művészet nem szigorú.

Van viszont szociális részvét. Kertész Ákos és Bálint Tibor értették az alul levőket, és regényeikben tenni is akartak értük. Mindketten egy olyan kor gyermekei voltak, amelyben még lehetett hinni abban, hogy van esély felemelkedni. Most már egyre kevésbé lehet hinni ebben, de empátiát még érezhet az ember, és felnézhet Bódis Krisztára vagy Szilasi

Lászlóra, aki A harmadik hídban mélyen leereszkedik a sanyarú sorsokba.

Ettől persze nem lesz jó egy könyv. De hát éppen ez az, hogy ez a „persze” is árnyalódik. Régebben biztonságban éltünk: Tolsztojt nagyra tartottuk, Kertész Ákost kevésbé. Mára szembe kell néznünk azzal, hogy ami hat ránk, az egy másik bugyorba kerül, és már meg sem tudjuk ítélni azzal a hűvösséggel, amellyel osztályozni szoktunk.

Hadd ne legyek hús, mondhatnánk Parti Nagy Lajossal. Hadd legyek hős.

A HOLNAP KÖNYVEK ÚJDONSÁGAI A KÖNYVESBOLTOKBAN

Évtizedekig lappangtak az íróként, újságíróként ismert Simon Magda hátrahagyott versei. A kézirat a szerző halálát követően testvéréhez, majd Majtényi Erik költőhöz került. Ötvenöt év múltán Nagyváradon lát napvilágot a városban, ahol a legtöbb ideig élt és alkotott a szatmárnémeti születésű szerző, aki a váradi izraelita temetőben nyugszik szeretett férje, a kiváló sakkozó, Karácsonyi László mellett. Kései lírájának számos megrendítő darabja szól társa elvesztéséről, míg a fiatal Simon Magda a lágerben töltött hónapok tragikumának a krónikása, a Zittauban 1945 első hónapjaiban titkon írott költeményeivel.

21

Harsányi Zimra Nagyváradon született, még középiskolás, amikor a diáklányt előbb Auschwitzba, majd más lágerekbe hurcolják, ahol titokban naplót ír. A téboly hétköznapi eredetileg a 60-as években jelent meg, mostani újrakiadása a holokauszt 80. évfordulójára készült az áldozatok emlékére. A később román, majd francia nyelven is több kötetet publikáló – Ana Novac néven is ismertté vált – szerző hitelesen és sajátos stílusban, olykor önróniával fogalmazza meg a téboly hétköznapi során megélteket. Könyve a holokauszt irodalom megkerülhetetlen darabja.

|||||

A képíró vallomása

Életmű-kiállítás Gy. Szabó Béla művészeti hagyatékából

„Húsz évig véstem a dantei sorsot. Alázattal jártam az isteni hármass labirintust: így lettem boldog.” (Gy. Szabó Béla)

Az erdélyi metszetszművészet megkoronázottja. Gy. Szabó Béla (1905–1985) reneszánsz nagymesterekkel parolázó rajzos tehetségét, rendkívül termékeny grafikus és fametsző munkásságát nem csupán az erdélyi szépművészeti kánon, hanem az egyetemes művészettörténet is az örökkévalóságba emelte.

Művészi nagyságának kitüntetések, elismerések, díszpolgári oklevelek, a nagyvilágból érkező megannyi impulzus a szószólói, emberi nagysága épp e csodás és gazdag életmű letisztult rendjében rejlik, és ahogy a sikerek közepette is alázatos tisztasággal őrizte meg humánus alkotói énjét. A Divina Commedia-ciklusban (1963–64) csúcsára hágó életmű hitvalló üzenetét hívtuk segítségül, amikor a

Önarckép gerlével, 1985

BALLA TÜNDE (1974, Nagyvárad) szerkesztő, újságíró, dokumentumfilmes, múzeumi kurátor. A magyar nyelvű médiában eltöltött 25 esztendő után, a Nagyvárad Római Katolikus Püspökség égisze alatt, a barokk egyházi rezidenciában működő kiállítási központ és az egyházmegyei múzeumi gyűjtemények kurátora. A püspöki palota állandó kiállításainak és a nagyvárad Gránátalma Gyógyszerészettörténeti Múzeum egyik létrehozója.

mintegy 200 műtárgyat: Gy. Szabó Béla fametszeteit, rajzait, pasztelljeit és Kolozsváron kívül még sosem látott olajfestményeit vendégül látó nagyvárad kiállításunk sarokkövét, a címét kerestük: **A képíró vallomása**, a megjárt hármass isteni labirintusban fellelt divinitás, s a hozzá vezető út maga az

Falusi porta, 1930

alkotás, rajzzal és metszéssel vagy festéssel... A műveiben lélegző mester nappal kigondolta, éjjel tovább álmodta alkotásait, így történhetett, hogy a matézis mérnökké lett gyulafehérvári eminense szűk bugyellárisal, de a művészetbe temetkezve ép lélekkel vészelt át mindkét világháborút, a kommunizmust, a világra rácsodálkozó szeretettel faggatta a természetet, figyelte az elesettet, kereste a Földön élő sokféle nemzet szépségét, s valamennyi új élménye újabb mű megalkotására sarkallta, tízezres nagyságrendűvé duzzasztva rajzainak, ezer fölöttivé fametszeteinek számát.

„Tájakat, embereket, kortársainak és korának arcát örökíti meg vésővel, szénnel és pasztellkrétával. Műveiben egy lírai alkat érzékeny membránjára rögzített teljes világkép bontakozik ki. Művészetünk érdemes mesterének, elismeréseken és kitüntetésekén túl ez a teljesség, ez a keveseknek megadatott lehetőség a legnagyobb elégtétel.” – vélekedik monográfusa, Murádin Jenő művészettörténész az erdélyi metszetművészet 20. századi nagy megújítójáról, aki a kortárs európai metszők és e lehetetfinom keleti fametszés technikáit integrálva alkotta meg önmagát.

„Évszázadokban próbálok gondolkodni, s a szó szoros értelmében gyúlékony munkásságom fölött töprengve felsajog valami: bár ennek csak századrésze kibírná az idők könyörtelen és néha igazságtalan rostját! (...)” Gy. Szabó Béla

Két purdé

Külvárosi emberek, 1933

Koltói somfa

Fáramászó

24 „Fiatalember, miért nem mászik fára?

Az ominózus kérdést Kós Károly tette föl Kolozsváron, az első képeivel 1932-33 telén debütáló **Gy. Szabó Bélának**, aki e sorsfordító pillanatban örök szövetségre lépett az Erdélyben alig-alig alkalmazott technikával, a fametszéssel. A székely származású gyulafehérvári vasutascsalád 1905. augusztus 5-én született hetedik gyermeke, attól fogva, élethosszig tartó szerelemmel és szorgalommal véste a fát, s készítette annak lenyomatait. A gyulafehérvári római katolikus gimnázium eminens diákját rajztanárra, a Székely Bertalan tanítvány Reithofer Jenő vezette be a rajzolás művészetébe és a színek világába, de a szegény család kiváló matematikus gyermeke a jobb megélhetés reményében eleinte mégis a budapesti Műegyetemre jelentkezett mérnöknek. A két világháború és a köztük mélyedő gazdasági válság, a munkanélküli fiatal művész éhínségét hordozó 30-as évek vezették vissza Szabó Bélát a szén és a pasztellkréta, illetve a fadúc és vésők alkotói szabadságába. Első sikerei és rajzos keresetei pedig munkára bátorították tehetségét.

Az *Erdélyi Helikonban* 1933-ban, Kós Károly ekképp méltatta, a Károli Gáspár Társaság művésztagjainak kiállításán bemutatkozó fiatal alkotót: „Egy

Téli vásár

Kelemen Lajos, 1946

sorozat grafikáját állította ki. Szénrajzokat és pasztellt. Embereket meglátni és ábrázolni tudó szeme és keze van. Mai embereket, akiket robotos útja közben, a külterki gyárak, téglavetők, személtlerakók táján látott meg és nézett meg úgy, ahogy csak a lelkeket vizsgáló lélek- orvos szeme nézhet, és a művész szeme láthat."

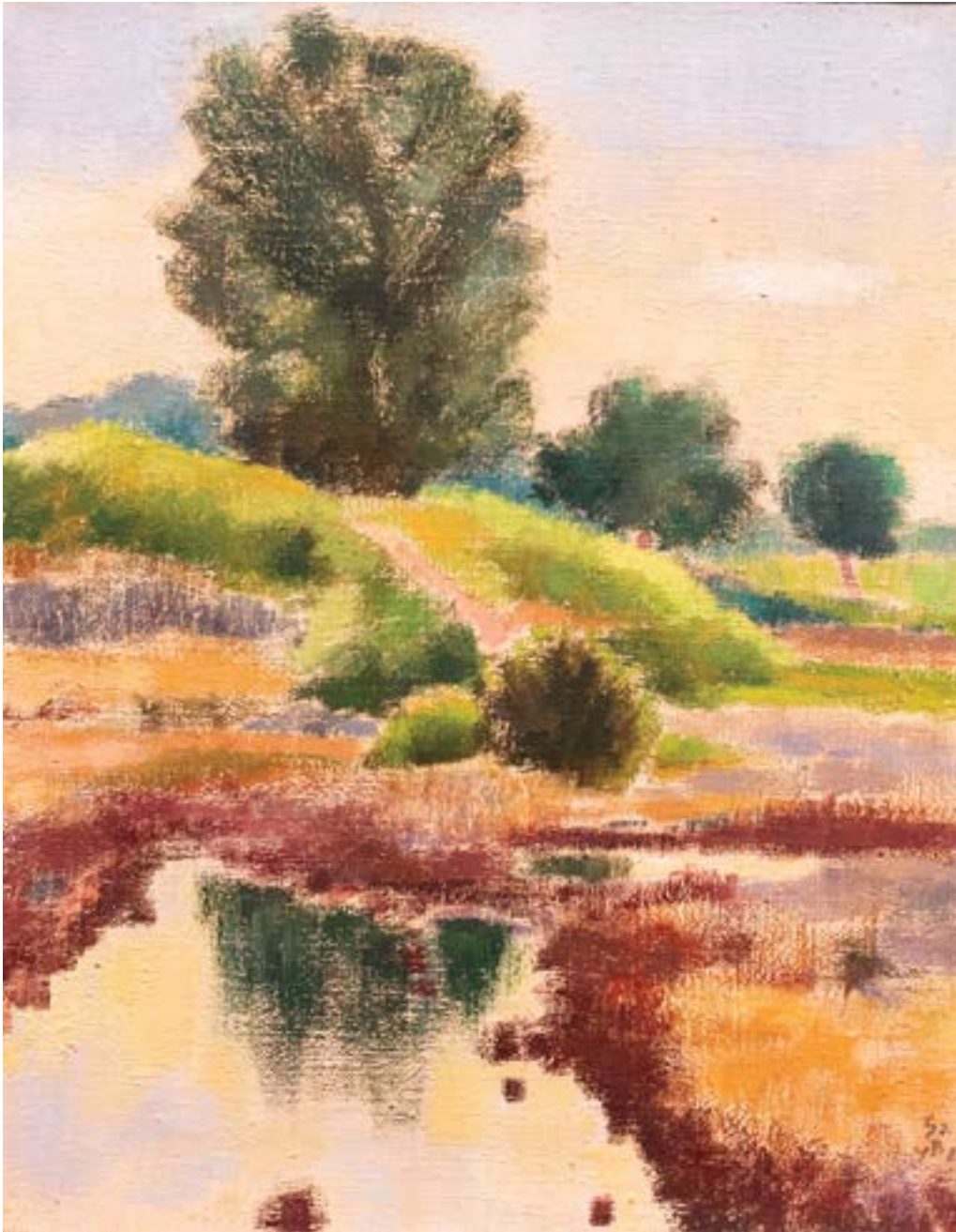
E bátorító szavak motiválják, hogy 1936-39 között a Budapesti Képzőművészeti Főiskolát elvégezze a kiváló grafikus-festőművész Varga Nándor Lajos tanítványaként. Műveit kezdettől fogva „Gyulafehérvári” azaz Gy. Szabó Béla szignóval publikálja.

„Azért dolgozom, (...) mert gyönyörűségem telik benne”

A kolozsvári Energia Villamossági Gépgyárban eltöltött 1931-33 közötti időszak, és szűkösség megélhetése ébresztette fel Gy. Szabó Béla éhezők iránti empatikus érdeklődését, így született meg, a sok szempontból még megosztó kritikával illetett fametszet könyve, a *Liber miserorum* (1935). Dicsérői azonban a belga fametsző, Frans Masereel műveihez hasonlítják albumát. Miután első munkahelyéről

Öreg malom

Gát alatt, 1941

elbocsájtják, megkezdí illusztrátori munkáját a *Pásztortúznél* és az *Erdélyi Helikonnál*. Az Erdélyi Szépmíves Céh több kiadványának rajzos díszítését is rá bízzák: Nyíró József Kopjafák, míg Dsida Jenő Nagycsütörtök című kötetével felhívja magára a könyvszakma figyelmét. A metszetkönyvek iránti érdeklődése a későbbiekben sem szűnik meg, 1939-ben Barangolókönyvét, a *Liber vagabundit*, 1941-ben pedig *Homokvilág* című rajzalbumát jelenteti meg. Az előbbit itáliai, dalmáciai, bulgáriai és görögországi utazásai, az utóbbit a kiskunsági Szankon szerzett tapasztalatai ihlették. Vésői segítségével előszeretettel örökíti meg a magyar közélet kortárs notabilitá-

sainak, irodalom- és művészettörténetünk nagyjainak, s nem utolsósorban saját családtagjainak arc-képét.

Az illatozó pasztell

Mire a második világháború zátonyára futott lassan-lassan az emberiség, Gy. Szabó Béla számára kinyílt a világ. A szén és a pasztellkréta előszeretettel lapult gazdája zsebében valamennyi honi vagy külföldi barangolásakor, így útjairól kiállításnyi színes rajzzal tért haza. A *Confessio* folyóiratban K. Horváth György tollából közölt 1977-es Gy. Szabó Béla inter-

Tűzoltótorony Kolozsvár, 1942

Capri, 1937

Siena, 1937

jú rávilágít arra, hogy a több mint félszáz éves fametszői munkássága alatt a mester miért ragaszkodott oly nagyon a színekhez, a pasztellkészítéshez. „A rajz születése a hallgatás, befogadás, azonosulás, a teljes feloldódás ihletett alkalma. Csaknem ösztönös tevékenység. Ebben részt vesz minden érzékszervem. Színt, vonalat, formát látok, hangokat hallok, mondhatnám: a kép illatát, ízét érzékelem, sőt, mintha ujjammal tapintanám... Ezzel szemben a fametszés tudatos munka, újraélése annak az egyszeri, soha vissza nem térő pillanatnak. Röviden, tőmondatban beszélem el és adom tovább az élményt.”

Gy. Szabó Béla budapesti főiskolai éve alatt ismerkedett meg behatóbban a pasztellkészítésben rejlő színbravúrral. S bár útjainak állandó társa a pasztellkréta, mégsem csak vázlatozásra használja. Teljes értékű műveket alkot, ezer fölötti pasztelljeinek száma.

„Színekben és nem fekete-fehérben érzem a világot”

A grafikus Gy. Szabó Bélához szokott szemnek ritka ismerkedési lehetőség a kiállításunkba váloga-

Disznópásztor

26

Napraforgóverő

Körhintázók, 1946

Erdei tánc

tott pár tucatnyi olajfestménye, amelyek először kerülnek nyilvánosság elé Kolozsvár határain kívül. A mester nem csak látta a színeket, de korai útkeresései során előszeretettel használta is az ecsetet. A torzóban maradt festői paletta az 1930-as évektől 1947-ig tart, a képek tematikái megegyeznek a rajzokéival és a pasztellekével. Festi a szülői házat, a gyulafehérvári cigánysort, az Ompoly és a Maros völgyét... Magamról című vallomásában írja: „Színekben és nem fekete-fehérben érzem a világot.”

A válogatásunk gerincét képező művek a negyvenes évek harsogó színű dekorativizmusának szülöttei. A csendéleteinek, aktjainak háttérül szolgáló vad kékek éppúgy, mint a mocsaras alföldi táj aranyló sárgái, hajladozó vörösbarna fái. Kritikusai ezeket tartják festészete legsikerültebb darabjainak.

A második világháborút frontszolgálat nélkül sikerült átvészelnie, mérnöki diplomája mentette meg a besorozástól. „Légiriadók idején asztalomnál maradtam, rajzoltam, metszettem, mindenre elszántan. Idéztem a hármas M-et: „Maradj Művész Mindenkor!” Persze az élet ezt néha nem engedte meg. Amikor kiéheztett tízfuszosokat ettettem, bűnnek éreztem a művészkedést.

Sokszor csak a kréta volt minden támaszom. Így rajzolás közben abba kapaszkodva kellett végignéznem, mint gázolnak el egy öregasszonyt, vagy fűrészelik le egy beteg lábát.” A művészet pedig megmentette a lelkét a pusztulástól.

A legjobb magyar fametszők sorában

Az erdélyi képzőművészek szövetsége budapesti kiállításán, 1937-ben, Nagy Zoltán műkritikus már a legjobb magyar fametszők között emlegeti Gy. Szabó Bélát, aki ekkorra túllép a *Liber miserorum* metszésénél használt, hatalmas fekete felületek és fehér kontúrvonalak alkalmazásán. Felületei kinyílnak, feszessé válnak kompozíciói, természetszeretete elvezeti állandó témáihoz, a festői tájak és a városi környezet ábrázolásához. Kísérletezővé válik: az erdő fájának terét hogyan lehet mélyíteni, a vizet, a havat, a fényt, a városi tájhoz tapadó hideget vésői segítségével tapinthatóvá, láthatóvá tenni. Édes kihívás a mozgást idéző falusi életképek hajladozó, lebbenő figuráit sodrásukban megtartani. Az utolsó terem gerincét képező tájrajzok ebből a dűneri bravúrból adnak ízeletet. Élete derekán a mester egyike lesz a metszetművészet mindenkori legjobb elméleti és gyakorlati művelőinek, aki az európai és távol-keleti tudást ötvözi munkáiban a legmagasabb színvonalon, mély humánussal átítatva. Ez teszi különlegessé művészetét kelet és nyugat számára egyaránt.

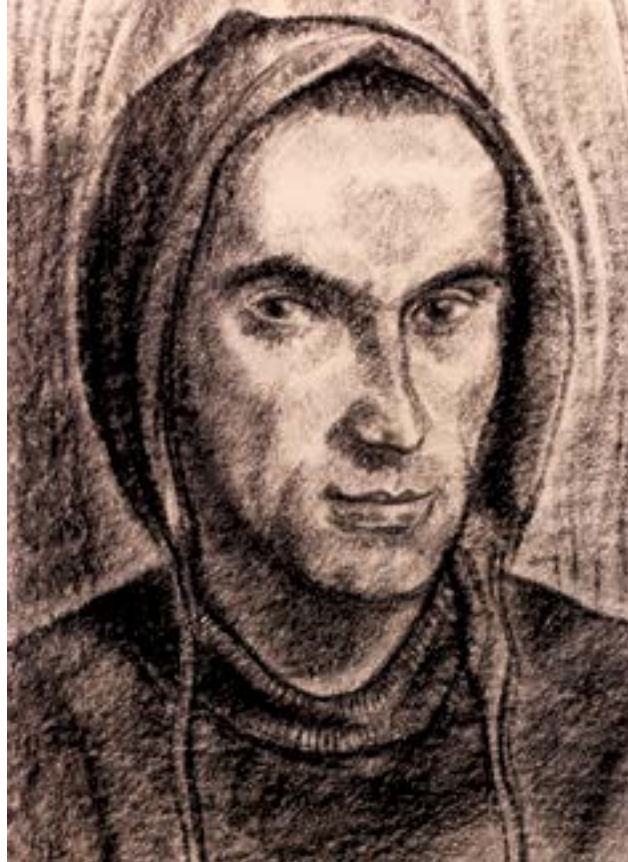
A háború utáni időszak nem csak távoli utakkal kecsegteti, de hazai és nemzetközi elismerésekkel is megjutalmazza szorgalmát. Gy. Szabó Béla életmű-

Tibetisapkás önarckép

Négy lovas

Dantei önarckép, 1945

vét a Dante Alighieri *Isteni színjátékának* metszetso-rozata és a *Jelenések könyvének* metszetvíziói koronázzák meg. Mindkettőért élete legbecsesebb elismerését kapja: pápai áldásban részesül. A *Divina Commedia* metszeteit Márton Áron ajándékozza VI. Pálnak, a *Jelenések könyvét* II. János Pál kapja meg és ugyancsak áldásával koronázza meg a jelesült erdélyi metsző életművét.

BALLA TÜNDE

— „Sok rendkívüli élményben volt
— részem. Simogattam óriáskígyót
— Firenzében és tangózni tanítottam
— görög rendőröket a bolgár határon.
Láttam a világ teremtését kicsiben,
a Vezúv lágájának izzásában
és a Grossglockner gleccserének
feszülésében; ittam az indiók
kaktuszborát a Popocatepetl tövén
és versenyt úsztam tintahalakkal
a görög tengerekben. Még az
aranyozott buddhista szörnyetegek
között is otthon éreztem magam,
mert rajzoltam.”

(Magamról, Gy. Szabó Béla)

Traian Ștef

A Majdnemsemmi és a Majdnemminden

Amikor ezeket a sorokat írom, három hónap telt el Ioan Moldovan halála óta*. Nehéz kimondani ezt a szót, halál, főleg ha az ember harmincöt évet töltött el egykori barátja mellett a *Familia* szerkesztőségében, családi rendezvényeken, hazai és külföldi fesztiválokon, mint ahogyan mi. A verseiben is voltak ránk, a mieinkre történő utalások. Úgy érzed, hogy szó szerint szakad meg a szíved egy ilyen barát elvesztésekor. Ürességet hagy a szívünkben, szorongást, tehetetlenséget... Ezért nem tudom az élete utolsó, a Limes kiadónál *Ma* (Azi) címmel megjelent könyvét (lesznek még posztumusz kötetek) fikcióként felfogni.

Az utóbbi időszakban sok minden történt az országban, választási zűrzavar, politikai válság, bolondságok, ilyenkor mintha hiányozna azon barátainknak a véleménye, akik józan ítélőképességében feltétel nélkül megbíztam. Ion sokkal megértőbb volt a világgal, a történésekkel szemben, mint én, nem reagált vehemensen, elfogadta a dolgokat úgy, ahogy vannak. Amikor igazságtalanság érte, türelmesen kivárta a dolgok jobbrafordulását.

Ő minden könyvemről recenziót írt, én az övéi közül csak egyről. Ha most erre gondolok, nem találok más választ, mint azt, hogy nem tudtam elszakadni az írásaitól. Kutattam, mint egy bányában, hogy minél több kincset hozzak fel magamnak.

Remek költői világlátása volt, míg az enyém sokkal számonkérőbb és kritikusabb. Mindig el szerettem volna jutni és ott kutakodni, azokon a helyeken, ahol ő a verseit megtalálta, hogy belülről láthassam a „késes és poharas” felépítésüket. Moldovan egyike azon költőknek, aki a legjelentéktelenebb valóságokból rakja össze azt a virtuális képet, ami egybegyűjti az emberi mélységeket. Létrehozott egy költői fogalmat, a *mainimic*-et, a *majdnemsemmit*. De mi is az a majdnemsemmi? A majdnemsemmi az anódiium, a jelentéktelen részlet, az unalom gerjesztője? A legtöbben azt mondták, hogy igen, és így lett Ioan Moldovan az ő költőjük is. Én a költészetével kapcsolatosan, megpróbálnám másként értelmezni ezt a fogalmat. A majdnemsemmi lehetne az az általa felfedezett szintaxis, amely összegyűjt mindent,

amit érzékelünk. Nem érzékeljük az ürességet vagy az űrt, ezek egyfajta semmik, mégis van bennük valami, ami összeköt, kitölt, valami több, nélkülözhetetlenül több. Talán ez a majdnemsemmi maga a költészet, és nem a kicsi, a kevés jellemzi Ion majdnemsemmijét.

Azt hiszem, az összes könyvének címe lehetne a *Ma*. Vagy az összes verseskötetének, mert a költészetben nincs múlt, minden most történik, az írás vagy olvasás pillanatában. Akár nosztalgiáról, akár melankóliáról beszélünk, nála ezek nem lelkiállapotok, hanem a szeretetteljes azonosulás módja olyan dolgokkal vagy lényekkel, amelyek a fejünkben léteznek, de amelyeket más módon nem tudunk megérinteni.

A *Ma* című kötetben egy másik felfedezést hoz, a *majdnemmindent*. A halállal nincs mindennek vége, csak a majdnemmindennek, nem felejtünk el mindent az élet kalandjaiból, csak majdnemmindent. Van még valami, ami nem hal meg, és ugyanebben a szintaxisban áll a költő, gyakorolva a szorongás nélküli várakozást, a halasztást, a leválást, elmúlást, de minden eszközzel, akár vehemenciával is, szembeszállva a közönséges, hétköznapi halállal.

„Nézem: a novemberi felhők / Beszélgetnek / Hol fenn az ég alatt / Hol lent a folyó túlfűtött vizén / A lakónegyed harangjai teljesítik kötelességüket a haza és a halál felé / Egy metempsichózisos szónoklatban / Én is a várólistán vagyok / De elhalasztom magam.” (*O plimbare, Egy séta*). Mintegy megduplá-

TRAIAN ȘTEF író, költő, szerkesztő. 1954-ben született a Bihar megyei Brădeten. A BBTE román-francia szakán diplomázott, 1990–2020 között a *Familia* kulturális folyóirat szerkesztője, főszerkesztője, a Bihar Megyei Könyvtár menedzsere. Legutóbbi kötete: *Opera poetică* (Rocart, 2022)

|||||

Ioan Moldovan
az *Azi* című verskötet
bemutatóján a nagyváradi
Moszkva kávézóban
2024 januárjában

Fotó: Familia folyóirat

zódva, nézi és figyeli magát, hallgat, elmélkedik, ellenáll. A világ bacoviánus szimbólumokból áll össze, mint ez a *șipot* (*csobogó*) című rész: „mondanám, hogy elég jól esik az eső / de nincs kinek mondanom / csak motyogok magamban a felhő alatt // az eső csobogása jó / a hallásom sebekkel tele / és zúgással // és nincs kinek mondjam / csak motyogok magamban / botladozva / az ásványtáblák alatt”. Egy önmagával való beszélgetés, ahol a hallás átveszi a látás szerepét, ahol semmi sincs jó állapotban, csak morgás, sebek, zúgás, botlások, cserepek, fent – a felhők, amelyek újra és újra visszatérnek más versekben is, és az eső csobogása az egyetlen vigasz, a nyomás az ásványlemezek alatt. Az élőlények, növények, virágok, melyek körülveszik, mind aprók, ahogyan a darazsak, bogarak, méhek, verebek, szarkák, pitypangok. Mintha elvékonyodnának a dolgok, és csak az ökor ballag a maga szótlanságában, és az ásványok közül a só, hogy mégis súlyt adjunk a szónak.

A rím kibontakozásáig a leválásnak sok jele van lon könyvében, a szó jó s rossz fölé emelkedő felszabadulásáig, ahol a mag titokzatossága csábító, de hozzáférhetetlen. A *tu vrei* (*akarod*) című versben is létezik ez a párbeszéd, ezúttal a költővel, akit arra biztat, hogy ne fejezze be a versét. „Rímekebe szednéd a pitypangot? / De ez a türelem netovábbja / az utazó pitypang részéről / az égbolton át, mely sűrűségében / arany darazsakkal csalogat csupán/ sós örvényt formálva / a magok olyanok, mint a pontok, melyek / rejtett értelmet adnak az égi nyelvnek. // Ezért nem jó rímekeket faragni- / Jobb, ha mindig

makacsul hallgatsz // vagy legalábbis úgy beszélsz, mintha // pitypang lennél most / az öngyilkos darazsak örvényében - / távol a szelídségtől és a kegyetlenségtől!”

Az elmúlás jelei mindenütt ott vannak, „a nagyagyától a kisagyig”, de az itteni Olümposztól a másikig, a megszokott érme és csónak szimboliztikájával. „A só mindig régről való / Az ökor a nyelven, régi, ahogy az előbb mondtam / Épp találtam egy érmét, és nem tudom / Hogy jó-e vagy rossz / Ha fizetni kell vele az itteni / és az ottani Oliümposz határán / ... / Mégis, ahogy ülsz a csónakodban / Ne hagyj abba az imát / Hogy az érme jó legyen / Hogy átmehess / Hogy ne kelljen mellébeszélj”.

Volna még pár olyan menedékhely, mint az álom, a játékok, a veszekedések a „Dea Exacta”-val, egy olyan út elfogadása, amit ismersz, érzel, szorongás nélkül elfogadsz, mintha természetes lenne, a lehetségesbe való belépés („Egykori napjaim jó rostja elvékonyodott, helyenként elszakadt”) és a vég között, amelynek ellenáll, mert az a test elleni agresszió („A halál vagy egy frusztrált motoros, vagy egy szexőrült – erőszakos, vad”).

Sok mondanivaló volna még, hogy egy másik könyvének címét idézzem. Ami megdöbbenő ebben az azonnali halasztásban megírt könyvben, az az intenzitása, mert Ioan Moldovan, a költő, nem győzhető le, mi több, ő maga lesz és marad is a győztes örökké.

Ioan Moldovan

Mit csinálsz?

A másik életéről küldök egy riportot.
Elaludtam és egy álombeli téiben ébredtem egyes-egyedül.
Két csomagot cipelek tele ajándékkal, meg valami üres palackokat.
Mindegy.

S íme, most a David házában vagyok. Hadd kérjek valamit.

Kitől? Megjelenik David és egy rosszindulatú barát.

Mindenki gyerekkorának barátja. Egy álomban vagyunk.

Azt mondja, hozzak neki bort azzokban az üres palackokban.

Honnan? Elindulok. Világos, hogy le akarok lépni, de

azok ketten követnek. Félek, nem úszom meg.

És elkezdődik, Istenem, a hajsza, pont mint *az a másik*.

Folyosókon, sáncokkal barázdált utakon, kihalt lakótelepeken, üres telkeken,

kifosztott kerteken át. Mikor egy szakadék szélére érek, leugrom

a feketeföldű puha lejtőn, és oldalból megpillantom Davidot (vajon az ő?),

ahogy elémvág, nincs menekvés.

Csomó kaland volt még, de *mindet* elfelejtettem.

este

A tücskök - most csak a váradiak
folyatják szüntelen
vékony, szagotott sugarakban kifejt esti tej

Lézerek a fűben - és más semmi
Tulajdonképpen minden más - eltűnőben

KEMENES HENRIETTE fordításai

IOAN MOLDOVAN
költő, esszéíró,
a nagyváradi *Familia*
folyóirat korábbi
főszerkesztője,
lapigazgatója 2024.
szeptember 7-én
hunyt el. Utolsó,
Azi (Ma) című
kötetét éppen
egy esztendeje
mutatták be.

Újratöltve – lehetne magyarul. De ez az új rovatcím, ahogy a Tandem – ismét sok mindent jelent. Most abban a jelentésben használom, hogy újakezdés. Néha fejbe kólint az élet. Például megbetegszünk nagyon. Hogyan lehet ezt kezelni? Hogyan lehet meggyógyulni? Amikor a test elfárad, honnan merítünk erőt a töltődéshez, a felépüléshez, és hogyan hat ez a munkánkra, a mindennapi életünkre? Ha már az új év első hónapjában indítjuk a rovatot, az újakezdés illetően megközelítése legyen a téma.

(Mészáros Ildikó)

Ízlelgetem az újra előtagú divatszavainkat: *újragondol, újratölt, újratervez, újakezd*. Az újragondol nem a kedvencem, mert érzek benne valami erőltetett, kierőszakolt kreativitást és nagyképűséget, a hagyomány megvetését, azt a felszínes, fiatalos elbizakodottságot, hogy az új csak jobb lehet a réginél. A másik három szorosabban kapcsolódik egymáshoz, nem jelentésükben csupán, inkább abban, hogy ugyanannak a folyamatnak részei, az újakezdés előkészítői. Az újakezdés a túlélők esélye, kiváltsága, és ennek ellenére nem egyértelműen pozitív fogalom, mert a megtorpanás, a megroppanás, az összeomlás, a bukás, a kudarc nyomot hagy rajta. Ha a szerencsések közé tartozunk, sok mindent élhetünk túl: magzatkort, születést, gyerekbetegségeket, s öröklött traumáinkhoz gyűjthetünk újabbakat, személyeseket és közösségieket, széles a kínálat.

Az a személyes tapasztalatom, hogy a komoly betegség a beteget kevésbé gyötri meg, mint a szeretteit, akiknek el kell viselniük a tehetetlenséget. 2008-ban két lapnak és két rádióknak dolgoztam, megszületett az első unokám, boldogabb és sikeresebb nem is lehettem volna, azt éreztem, jó helyen, Isten tenyerében vagyok. Igaz, hogy néha iszonyúan elfáradtam, előfordult, hogy belázasodtam, a házi-

orvos megnyugtató, ez a változókor. Aztán egyre gyakrabban jött a láz, s fogyni kezdtem, aminek még örültem is. Az egészségügyi minisztérium abban az

évben ingyenes laborvizsgálatra kötelezett minden egészségbiztosítottat, megígértem a háziorvosnak, hogy a születésnapom után kivizsgálatom magam. Amikor a leletekért mentem, aggódva kérdezték, hogy jól vagyok-e, mert meg kellene a vérvizsgálatokat ismételni: vagy tévedés

történt, vagy baj van. A leleteimet látva, azt kérdeztem a háziorvostól: leukémia? Á, nem, csak vérszegénység, de menjen el a hematológiára. Még ma is nehezelek rá ezért az ártatlan hazugságért. A kórházban hamar kiderült, krónikus mieloid leukémia. Ez az ún. fehérvérűség, amely a múlt század ismert filmjében, a *Love story*ban végzett a főhősnővel. A lehető legjobb, mert nem gyógyítható, de célzott terápiával ma már jól kezelhető. Így lettem én CML-es, pontosabban a hematológusok szerint egy CML, mert ők a diagnózissal azonosítják, és így is emlegetik a beteget. A sikeres kezelés alapja az együttműködés, vallják, de hamar rájöttem, nehezen érthetjük meg egymást, mert én az egészségesekhez viszonyítom az állapotomat, ők meg a haldoklókéhoz. Pedig szerencsésnek mondhatom magam, az osztályvezető professzorasszony máig odaadóan és kedvesen törődik velem. Tisztelem, becsülöm a tudását, az emberségét és a humorát. Az orvostanhallgatóknak úgy mutatott be: „Íme a drága, szó szerint, nagyon drága betegünk”, s ebben igaza is volt, hiszen a gyógyszer, amely életben tart, valóban nem olcsó, s ehhez hozzáadódik a kötelező vizsgálatok ára. Kezdetben nem hittem, hogy jóra fordulhatnak a dolgok, s a halálra készültem. Örültem, hogy még a betegség előtt megtértem, így ez nem esett nehezemre. Aztán kiderült, kaptam még egy esélyt, hogy helyrehozzam, amit elrontottam. Ma már a túlélők közé sorolom be magam, s megrökönyödés helyett elégedetten látom az orvosok arcán a meglepettséget, amikor elmondom, hogy 16 éve vagyok CML-es. Van ebben újratöltés, erőgyűjtögetés, újratervezés, helyzetfelmérés, átértékelés, s ha minden jól megy, jöhet az újakezdés. Van ebben makacsság, görcsös ragaszkodás, az elengedés képtelensége, gyengeség, újabb tévedéstől és kudarctól való félelem, szűkülő veszélyérzet. És mégis az újakezdés kegyelem.

A szavaknak önálló életük van: az újratölt előhívott bennem egy idézetet, s mint egy véletlenül

Magyari Sára rovata Re-Loaded

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybodófalván. Rovata van a *Temesvári Rádióban* és a *Nyugati Jelenben*. Legutóbbi kötete: *Tandem* (Holnap Könyvek Kiadó, 2024).

MÉSZÁROS ILDIKÓ 1956-ban született Temesváron, magyartanár és újságíró, jelenleg nyugdíjas.

meghallott dallam, amelytől nem szabadulhatsz, Kertész Imre esszékötetének címe cseng a fülemben: *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újrátölt.* Az író, aki mindannyiunkat túlélőknek tekint, az évszázadot „szakadatlan szolgálatot teljesítő kivégzőosztagnak” nevezi. A gondolatnyi csend megfejthetetlen tartamú idő, talán az (utolsó) újrakezdés ideje. De nem szomorkodom, inkább reménykedem, mert karácsonykor megnyílt Rómában a Szent Kapu, s ezzel a 21. század 25. jubileumi éve is, a kegyelem és a zarándoklat szent éve, és a pápai bulla szerint „A remény nem okoz csalódást.”

(Magyar Sára)

Sokszor gondolok arra a mondásra, hogy a kudarc a siker része, vagy inkább a sikerhez vezető út egyik állomása. Az a természetes, hogy időnként kudarcot vallunk. Többféle kudarc érhet minket életünk során, talán az egyik legnehezebb, amikor a testünk szenved vereséget. A betegség az élet velejárója. Hiszem, hogy időnként egy-egy betegség révén kerülünk közelebb az élet valódi értékeinek felfedezéséhez, a nehéz időszak által irányulhat a figyelmünk a testünk működésére. Amikor 2016-ban egyszer csak rosszul lettem, szerintem csak úgy ni, a semmiből, az orvos szerint más okok miatt, akkor legelőször haragudtam: magamra, pontosabban a testemre. Hogyan is képzelem?! Ez a szép, erős, egészséges test most ezt mégis hogyan gondolja?! – álltam a tükör előtt és nézegettem a nagy piros kiütéseket, a felismerhetetlenségig dagadt arcomat. És mi az, hogy nem kapok levegőt?! Emlékszem az érzésre: a dühre, a haragra, a hitetlenségre. Esméletlenül sajnáltam magam! Sőt, duplán sajnáltam magam, mert mások szinte észre sem vették, hogy bajban vagyok, vagy legalábbis nem törődtek velem. Hiszen megint másoknak még nagyobb bajuk volt, olyan „igazi” betegségük és „még igazibb” tragédiáik. Engem meg mindenki erősnek látott, és szinte azt éreztem, hogy nekem kötelességem egészségesnek maradni. Közben az életöszön valahogyan tette a maga dolgát, ahogy az orvosok is. Örökké hálás leszek az immunológusnak, aki szigorúan közölte: ha nem változtatok az életmódomon, nagyobb lesz a baj. Mintha nem lettem volna már így is bejijedve eléggé?!

Szerencsés voltam, mert életmódváltással rendezni lehetett a dolgot, és egészen jól lehet úgy is élni, hogy az ember nagyon figyel az étkezésére. Igaz, azt nehéz elfogadni, hogy egy-egy konfliktushelyzet, egy-egy nehezebb időszak lelkiileg, a stresszhelyzet azonnal meglátszik – szó szerint – az ember fején is, esetleg a levegőhöz jutásban, nem-

csak a vérnyomásán vagy a szóhasználatán. De végső soron inkább hálás vagyok ennek a helyzetnek. Idővel elmúlt a dühöm, az önsajnálát átalakult az így leszek erősebb magatartássá.

Ma már humorosnak tartom az akkori történéseket. Például a legelején, mikor még nem tudtuk, mi a baj, csak a tünetek voltak meg, egyszer a házi-orvosom elküldött *maslura*. Ez egy olyan ortodox szertartás, ahol a betegekért imádkoznak, bűneink megbocsátásáért kell könyörögni, miközben szentelt olajjal kenik meg a testet. Szép szokás. De én református pap gyereke vagyok, és ráadásul inkább orvosra bízom volna magam. Igaz, be kellett látnom így az idők során, hogy van az az orvos, akit érdemes lecserélni egy sámánra. A minap is orvosi ellenőrzésen voltam immár egy új doktornál, mert a régi más helyen dolgozik. Az új orvos, mikor megkérdezte, hogy mi a foglalkozásom, a végzettségem, és mondtam, hogy néprajz-antropológia, fejcsóválva közölte velem, ez számára olyan *sci fi meló*. Na, ekkor jutottak eszembe a *maslu* és a varázslók, a boszorkányok és a táltosok. Még szerencse, hogy a leleteim jók lettek, mert ilyen doktorra nem szívesen bízom sem a testem, sem a lelkem.

Nyolcvan feletti nagynéném jut ilyenkor eszembe: a test néha elfárad, mert a benne lakó léleknek is szüksége van olykor pihenésre. Ilyenkor kell valami, ami feltölt, ami újraindít. Annyi mindent tudunk már az ember működéséről: a testi, lelki, szellemi kiegészéről, de a test, a lélek és a szellem újratöltéséről is. Az egészséges életmódról, a mozgás és táplálkozás varázserejéről, a természetjárás és az ima csodátévő hatásáról, a szeretet, a szerelem, a barátság felemelő szerepéről, a böjtölésről és az önmegtartóztatás pozitív hatásairól. Annyi mindent tudunk! De gyakran tapasztalom, hogy teljesen felesleges ez a tudás, mert a gyakorlatba ültetés mindig az egy emberen múlik. Az ember pedig mostanában kényelmes és kicsit gyáva is. Két olyan jellemvonásunk, amely meggátol abban, hogy jobb életet teremtsünk magunknak. Helyette inkább a felelősségelhárítás és a kifogáskeresés vesz körül.

Kilenc évvel a váratlan diagnózis után úgy érzem, hálás vagyok a sorsnak, hogy két vállra fektetett. Másképp mérem azóta az időt. Más lett a súlya az emberi kapcsolataimnak, másként állok a hivatásomhoz. Megtapasztaltam az erőm, és elfogadóbb lettem az esendőséggel szemben. Újragondoltam sok mindent. Ez az új rovat ezekről az újragondolásokról és újakezdésekről fog szólni – új emberekkel, de állandó helyen: az Újvárban.

Puskás Ágnes

Oktatást másként!

PUSKÁS ÁGNES (Nagyvárad, 1976) biológia szakos középiskolai tanár. Pályáját Nagyszalontán kezdte, 25 éve a nagyváradai Ady Endre Líceum oktatója.

Néhány hete egy nagyváradai maturandusz ünnepségen hangzott el az alábbi osztályfőnöki beszéd az Ady Endre Líceum egyik végzős osztálya és vendégei előtt. A hiteles, empátiát sugárzó, a közoktatás mai helyzetét pontosan jellemző, a szerző által az *Újvárad* kérésére bővített, szerkesztett változatát közöljük vitaindító szándékkal.

Az órák az időt egyformán mérik, az idő számunkra mégis szubjektív élmény. Néha 10 perc is végtelenségig nyúlik, de ha egy életszakasz végén tekintünk vissza, sokszor röpké pillanatnak tűnnek az eltelt évek. Egy anekdota szerint az idő szubjektív érzékelését maga Einstein is megfogalmazta: „Tartsd a kezed egy percre a forró kályhán, meglátod, egy órának fogod érezni. Beszéljess egy csinos nővel egy órát, és úgy érzed, mintha csak egy perc lett volna.” Vajon „kályha” vagy „csinos nő” volt számotokra az iskolában eltöltött idő? Bárhogyan is legyen, ezek alatt az évek alatt rengeteg tapasztalatot gyűjtöttetek, jót és rosszat egyaránt kaptatok.

Az iskolai napok többsége jókedvű és derűs volt, a műsorokban ti is ezekre emlékeztetek vissza, de akadtak olyan napok is, melyek nem voltak tökéletesek, sikeresek és motiválóak. Ennek az egyik oka, hogy a tanügyi rendszernek rengeteg hibája és hátránya van, ami képes megkeseríteni a diákok, tanárok és a szülők életét:

a tantervek túlságosan elavultak és zsúfoltak;

nincs idő gyakorlásra, minden órán új leckét kell venni, és az elmélyülésre nem marad idő;

a Zöld hét, az Iskola másként hét és a próba-vizsgák miatt tömegesen maradnak el a tanórák, ezért sokan kénytelenek voltak különórákra járni;

az igen gyakori oktatási reformok nem mindig érik el a kitűzött célokat, ami összezavarja mind a diákokat, mind a tanárokat;

a nemrég bevezetett „tanítási egységek” (modulok) következtében a diákok és a tanárok terhelése rendkívül aránytalanná vált. A gyakori vakációk időszakában csak lógatjuk a lábunkat, kiesünk a tanulási ritmusból, ám amikor visszatérünk az iskolába, egyszerre kell minden tárgyból felmérőt írni, versenyekre készülni és ezeken részt venni, feszített tempóban dolgozni – olyannyira, hogy az embertpróbáló hajtás a kimerülés határáig sodor mindenkit;

a tankönyvek egy része használhatatlan, az oktatási anyagok gyakran túlságosan elméletiek, ezért a lexikális tudást erőltetjük belétek a gyakorlati készségek fejlesztése helyett;

nem mindig adtunk teret a kreativitásnak és az önálló gondolkodásnak, gyakran elavult módszereket alkalmaztunk, unalmas órákat tartottunk;

a tanítás hatékonysága manapság kisebb, mint pár évtizede volt, mert nem tudjuk figyelembe venni a valódi igényeiteket, és nem tudtunk felkészíteni benneteket a jövőbeli világ kihívásaira, mert a mi tapasztalataink egy másik, réginek számító világban gyökereznek, egy lassanként elévülő igényrendszerhez igazodnak.

Napi 7-8 órát töltöttetek el a tanórákon, hogy utána otthon is órákon át készüljete, tanuljatek, házi feladatokat írjatek. Mégsem éreztétek minden nap azt, hogy valódi tudást kaptatek.

Az X és az Y generáció gyermekkorában a világ legtermészetesebb dolga volt, hogy egy diák alaposan megtanulta a tanárok által leadott tananyagot, de manapság a képernyőzgetés közben boldogsághormon-bombákkal kényeztetett és elkényelmesegett fiatal agy már nem képes ennyi adatban elmélyülni, minden rázúduló információt észben tartani. Ezért ne is csodálkozzunk azon, ha az átadásra szánt tananyag fele elvész az éterben, mert a diákok úgy

érik, felesleges. És nem értik, miért kínozzuk őket mindezzel? A tanárok pedig nem értik, hogy a diákok miért élik meg kínzásnak a csodálatos tanóráikat. Pedig higgyétek el, hogy nem akartunk és nem akarunk kínozni benneteket.

Mi lehet ennek az ellentmondásnak az oka? Az, hogy tanügyi rendszerünk nem igazodik a diákok valós igényeihez, nem fejleszti azokat a képességeket, amelyek elengedhetetlenek az előttünk álló, kihívásokkal teli jövőhöz. Az elméleti ismereteken van a hangsúly, pedig fejleszteni kellene a diákok problémamegoldó képességét, kreativitását, kommunikációs készségeit, valós élethelyzetekre kellene őket felkészíteni.

Ráadásul mi, tanárok, ha igazán akarjuk is, sokszor akkor sem tudjuk úgy alakítani az óráinkat, ahogy szeretnénk. Hiszen szabványosított vizsgákra és tesztekre kell felkészítenünk benneteket. Törvényeket, rendeleteket, szabályokat, utasításokat kell betartanunk. Korlátozottak a lehetőségeink.

Az utóbbi évtizedekben bevezetett – reformoknak nevezett – változtatások inkább csökkentették, mint javították az oktatási folyamat hatékonyságát, de az életünket egyre inkább behálózó technológia sem tette jobbá az iskolai életet.

Elhíhetitek, ha tehetnénk, mi tanárok összeülnénk és megterveznénk azt az iskolát, azt a rendszert, ami nektek és nekünk is sokkal-sokkal élhetőbb lenne. Mindannyian szívesen tanítanánk egy jól felszerelt, unalom-, kiégés- és zaklatásmentes iskolában, ahol mindenki jókedvű, mosolyog és boldogan tanul. Egy olyan iskolában, ahol a tanár legfontosabb dolga a tanítás, a nevelés, és nem kell folyton multitasking üzemmódba kapcsolnia, hogy eleget tegyen a minisztérium ötletözönének. Egy olyan iskolában, ahol mindenki csak napi 8 órát tanul vagy dolgozik: legyen diák, tanár, alkalmazott vagy igazgató.

A mai diákok egyszerűen másként képesek tanulni, mások a prioritásaik, másként vélekednek sok mindenről, mint a mai 40-en túliak. A jelenkor körülményeit figyelembe vevő iskolai rendszerre van szükségünk.

Nem csak a diákok, hanem a tanárok és az iskolák vezetői is túlterheltek, hiszen a tanórák megtartásán és az azokra való készülésen kívül számtalan más feladatot kell megoldjanak. Az adminisztratív tennivalók szinte végtelenek, és minden pedagógusnak részt kell vennie az iskolákban kötelezően működő bizottságok munkájában. Az iratok folyamatos gyártása elkerülhetetlen, ennek eredményeként dossziéhegyek keletkeznek az iskola minden szegletében.

A tanulók problémáit profi módon kell kezelni, legyen szó családi gondokról, zaklatásról vagy éppen lelki problémákról, minden érintett felet meg kell hallgatni és mindenről jegyzőkönyvet kell írni.

A Zöld hét és az Iskola másként hét alkalmával egész hetes – lehetőleg minél vonzóbb, érdekesebb, hasznosabb – tevékenységet kell kitalálni, megtervezni, megszervezni, lebonyolítani és kiértékelni, lehetőleg anélkül, hogy ezekre pénzt kérjünk a szülőktől... Amikor ezekre készülnek a tanárok, inkább érik magukat egyszemélyes utazási irodának vagy rendezvényszervezőnek, mint pedagógusnak.

Rendszeresen próbavizsgákat kell megszervezni, lebonyolítani, online javítani (akár éjjel is), majd kiértékelni. Össze kell gyűjteni a diákok ösztöndíjhoz szükséges iratait, ezeket ellenőrizni, iktatni és rendszerezni kell, ami hatalmas munka és felelősség.

Mindezek hatalmas terhet rónak a tanárookra, és elvonják figyelmüket, valamint energiáikat a tanítástól. Ilyen terheket cipelve nehéz motiválni és elhivatottnak lenni. Minden tanár saját bőrén érzi a tanügyi rendszer problémáit, látja a hibákat, de sajnos nincs elegendő befolyásunk ahhoz, hogy érdemi változásokat eszközöljünk a rendszer megszervezésében és működésében.

A hibák elismerése nyitottságot teremthet a fejlődésre, elősegíti a megoldások keresését. Meg kell végre halljuk, amit a Z- és az Alfa-generáció tagjai mondanak nekünk az iskoláról. A diákok szeretnék, ha az iskolai program rugalmasabb és kevésbé megterhelő lenne. Egyensúlyt kellene teremteni a tanulmányok és a szabadidő között, hisz a pihenés és a sport ugyanolyan fontos a fiatalok fejlődésében, mint a tanulás maga. A diákok olyan oktatási rendszert szeretnének, amely interaktív, élményalapú tanítási formákat alkalmazva gyakorlati tudást közvetít, emellett hozzájárul testi-lelki jólétükhöz is.

A mai diákok egyszerűen másként képesek tanulni, mások a prioritásaik, másként vélekednek sok mindenről, mint a mai 40-en túliak. A jelenkor

körülményeit figyelembe vevő iskolai rendszerre van szükségünk.

Zajos világban élünk, melyben mindenki siet, és a technológiát hívja segítségül arra, hogy elvégezze a feladatait, mégis egyre kevesebb az időnk és egyre fáradtabbnak érezzük magunkat. Mindentudó mobilokkal vesszük körül magunkat, hogy egy másodpercre se maradjunk egyedül magunkkal és a gondolatainkkal. Mert akkor unatkozni fogunk. Lehet, csak egy ideig, mert unatkozás közben születhetnek jó gondolatok, hiszen a gondolkodás csendje egy nem hallható zajokkal teli, alkotó csend.

Szükség van arra, hogy felgyorsult világunkban a rengeteg ránk szabott feladat, kapkodás, rohanás

közepette megálljunk egy-egy percre, kapcsoljuk ki a wifit, nézzünk úgy a körülöttünk rohanókra, mint ha kívülállók lennénk, és gondoljuk végig, mi a helyes irány. Amikor pedig olyan eseményt élünk át, amely jobbá tesz minket, zárjuk a szívünkbe a nagybetűs Pillanatot.

E rohamosan változó és mindinkább online síkon zajló világban egyre nehezebb megkülönböztetni a valódi és az álértékeket. Kívánom, őrizzék meg a számotokra fontos tudást, tapasztalatot, értéket, és éljeteztek ezek szerint. Ne féljetez a kihívásokkal szembenézni, örüljetez a sikereknek, s ha hibáztok, legyen erőtök ezt elismerni és újra felállni, ha ez kell. Bármi is vár rátok, legyetek rugalmasak, kreatívak, szívósak, ragaszkodjatok ahhoz, hogy ti alakítsátok a saját utatokat!

A Holnap Könyvek Kiadó újdonsága Mikola Emese: Hősnők tere

A Félrehallgatások című nagyszerű regény szerzőjének novelláskötete már a könyvesboltokban: Idea könyvtér (Kolozsvár), Illyés Gyula könyvesbolt, Humanitas, Libris Antica (Nagyvárad), Gemma (Marosvásárhely) Gutenberg könyvesboltok hálózata.

Helyzetek, viszonyok, életfordulatok villantásai-ból áll Mikola Emese második prózakötete; benne átél, megfigyelt vagy örökölt emberi történetek szólítják meg az olvasót. Nemzedékek különbözősége, a család gyakran kisajátító, szabályozó tradíciója, a szembenézés a megelőző nemzedékektől átszármaztatott érzelmi terhekkel, és a jelen társadalmi kételyeivel is.

Egy befejezetlen államfőválasztás tanulságai

A romániai – azóta érvénytelenített – elnökválasztás egész Európa számára tanulságokkal szolgál és figyelmeztetésként hat, mert felvillantott egy olyan beavatkozási eljárást, amivel külső aktorok a szavazás lebonyolítási rendszerét meghekkelve magát a népakaratot tudják a maguk javára kijátszani egy országban. A demokráciát öntudatos polgárokkra találták ki, akik tisztában vannak saját érdekeikkel, és módjuk van ezeknek az érdekeknek a nyílt megvitatására, ezzel szemben nem lehet valós népakaratnak tekinteni azokat a döntéseket, melyek külső manipulációs támadások hatására, tudatosan terjesztett hamis információk alapján születnek. Nincs demokrácia ott, ahol az emberek azt hiszik, hogy pecsétet nyomni egy papírlapra csupán akkora tétellel bír, mint lájkot szórni egy Facebook-bejegyzés alá. A párhuzam nem véletlen, mert az emberi elme befolyásolhatóságának minden korábbinál nagyobb lehetősége adatott meg az internet, ezen belül a közösségi média térhódításával, mert ezeknek tulajdonítható a fizikai valóság fokozatos virtualizálódása és a tényismeretek feloldása az alternatív igazság képleteivel.

40

Már jóval az internet megjelenése előtt lezajlott, méghozzá eszmei-filozófiai szinten egy tudáselhomályosulási folyamat. Az egyik filozófiai előképe annak ami ma van, a deriddai dekonstrukció, aminek egyik fő téziséét leegyszerűsítve úgy foglалhatjuk össze: fogalmaink oly módon vannak kialakítva, hogy valójában sosem állíthatunk valamit, amivel ne állítanánk ugyanakkor annak az ellenkezőjét is. A másik rendkívül nagy hatású áramlat a Michel Foucault nevével fémjelzett posztmodern filozófia, melynek értelmében objektív igazság valójában nem létezik, az igazság nem valami külső, nyelvtől, társadalmi kötöttségektől, hatalmi, gazdasági érdekektől független tényező, ami felfedezésre, feltárára vár, hanem az adott történelmi korban éppen uralkodó hatalmi elit érdekeit szolgáló beszédmód. Az igazság valójában nyelvi és hatalmi megnyilvánulás, ami nem önmagából világítja meg saját lényegét, hanem annak érvényt kell szerezni. Foucault egész munkásságában azt próbálta igazolni, hogy a különböző intézmények – például a börtönök, az elmeegógyintézetek, az iskolák, a bíróságok – működésének és működtetésének alapja csak látszólag az objektív és tudományos igazság, valójában ezek az intézmények csupán arra szolgálnak, hogy a hatalmon levők

FORGÁCS ÁRON kultúrantropológus, szerkesztő,
fényképész, Pécsen született 1989-ben.

kirekeszthessék azokat, akik valamiért az útjukban vannak, illetve hogy a saját érdekeiknek megfelelően modellálják az embereket. A nyugati világ felkapta Foucault gondolkodásmódját, mely kétséget ébreszt mind az intézményekben, mind magában az igazságban. Innen már csak egy lépés volt addig a felismerésig elérni, hogy az igazság nem a külső világ tényeivel összeegyeztetendő ismeretegyüttes, még csak nem is a hatalom által felülről irányított társadalmi konstrukció, hanem személyes élmény, és mint ilyen alulról felfelé épülve, az egyéni igazság-percepciók egymásba fonódásából áll össze társadalmi felépítménnyé.

Ahhoz azonban, hogy a személyes igazság működhessen, kell egy megfelelő közeg is, ahol megnyilvánulhat, és ahol közvetíteni lehet mások felé, hogy aztán valóban társadalmi felépítménnyé állhasson össze. Ilyen közeg korábban nem volt, de a közösségi média elterjedésével ez a hiány felszámolódott, és az internet megjelenése után lehetővé vált a továbblépés az objektív valóság még magasabb szintű és még meggyőzőbb diszkreditálásához.

A misztikus jelölt

És így jutunk el a rövid filozófiai kitekintés végén a TikTokhoz, mely meghatározó szerepet játszott a romániai elnökválasztáson, és amelynek eredménye a fenti eszme-futtatásnak a gyakorlati összefoglalását nyújtja: az influenzaszerek személyes élményként beszéltek az ideális államfőjelöltre úgy, hogy sokan előtte ki sem ejtették Călin Georgescu nevét! Ők saját véleményüket, ha úgy tetszik, személyes igazságaikat osztották meg követőikkel, akiknek

maguknak kellett úgymond rájönniük arra, hogy az ideális jelölt Călin Georgescu. És ez a megvilágosodáshoz hasonló felismerés az emberek személyes igazságává vált és erősítette az érzelmi kapcsolódást a jelölt és a szavazók között.

Călin Georgescu rövid, egyszerű, hatásvadász TikTok üzenetei az úgynevezett protestszavazókat ragadták meg a legkönnyebben, azokat, akik már nem bíznak a román politikai elitben, nem bíznak az állami intézményekben, és úgy gondolták, ha egy rendszerellenes jelöltre szavaznak, ezzel megoldódnak a problémák. Volt ebben a szavazásban egy jó adag messiásváró hajlam is a fehér lovon jövő, a jeges vízben úszó hősré, aki csodatévő erejével majd helyükre teszi a dolgokat. Erősítette ezt a messiásváró hangulatot az is, hogy az országot jelenleg irányító elit pártjai képesség-középszerűségben szenvednek, ezért nem tudtak a választók számára vonzó jelölteket állítani. A középszerűség egy klasszikus demokráciában nem feltétlenül baj, mert egy olajozottan működő demokratikus államban az intézmények határozzák meg a társadalom irányvonalát, és a felmerülő problémák kezelése is intézményes keretek között történik, nincs szükség karizmatikus egyéniségekre, akik önnön képességeikbe vetett hitükkel és dőlyfükkel amúgy is sok bajt szoktak hozni a közösségre, amelyet vezetnek.

Csakhogy ma már nem a klasszikus demokrácia korában, hanem a virtualizálódó valóság állapotában élünk, amikor minden alapvetően showműsor, a választás is, ezért a kampányidőszakban is olyan jelöltet kell állítani, aki vagy maga képes megállni a helyét főműsoridőben, vagy aki köré érdekes legendákat lehet szőni. Georgescuval ez utóbbit tették, és ez az, ami radikálisan megkülönbözteti őt a korábbi rendszerellenes politikusoktól. Elég csak a múltból Corneliu Vadim Tudort vagy Dan Diaconescut említeni, a rájuk leadott szavazatok szintén a hatalmi elit elleni elégedetlenségből és az adott rendszer elutasításából származtak. A Corneliu Vadim Tudor és Dan Diaconescu -féle politikusoknak megvannak a mai román politikában tevékenykedő utódaik George Simion és a Diana Șoșoacă személyében, de a felsorolt politikusok egy a román társadalomban valóságosan létező szellemi, társadalmi áramlat megtestesítői a szónak szó szerinti értelmében is: ezek a politikusok és az őket támogató pártok jelen vannak az utcákon, az intézményekben, ezek megérinthető emberek, pártjaiknak székházai vannak, amelyeket fel lehet keresni, ezekkel a politikusokkal és pártjaikkal közvetlen kapcsolatot lehet létesíteni.

Ezzel szemben Călin Georgescu a fizikai valóságban lokalizálhatatlan személy volt, aki a kam-

pány teljes időszaka alatt csak az interneten kommunikált a választópolgárokkal. Részt vett ugyan néhány podcast műsorban és egy-két televíziós megjelenése is volt, de a választók közösségétől hermetikusan elzárkózott, ezzel is egyfajta misztikumot vonva személye köré, és az is csak a voksolás lebonyolítása után derült ki, hogy létezik egy őt támogató párt, amelyik indul is a választásokon. Vagyis Georgescu a román politikátörténetben az első teljesen virtuális államfőjelölt, ami tudatos tervezés eredménye. Ezért is mutatkozott a lehető legkevesebbszer a fizikai valóságban, nehogy a róla a közösségi médiában felépített, misztikummal átítatott kép bármilyen szinten is csorbát szenvedjen.

A Georgescu mögött állók nagyon jól ráéreztek arra, hogy a szavazók sokaságának megrendült a hite a demokratikus intézményrendszerben. Mert a demokrácia veszteseinek, a hatalomnak kiszolgáltatott áldozatoknak érzik magukat, és egy karizmatikus vezető utáni vágyukkal adtak jelzést arról, hogy nekik nem demokrácia kell, hanem valami más. Georgescu pedig kielégítette ezt a más iránti igényt nemcsak karizmatikusra formált TikTok megjelenéseivel, hanem azzal is, hogy egymásnak gyakran teljesen ellentmondó állításokkal operált, azaz dekonstruálta saját diskurzusát, hogy az emberek ne is értsék azt, amit mond, hogy ne tudjanak és ne is akarjanak racionálisan viszonyulni hozzá, hanem érzelmileg ragadják meg politikai, társadalmi és eszmei állásfoglalásait, és persze összeesküvéselemléteit, melyek tökéletesen illenek ebbe a koncepcióba. Hiszen azokat sem kell megérteni, hanem hitként kell elfogadni. Georgescu egyvalamiben azonban mindvégig következetes maradt: abban, hogy Ukrajnát nem kell, nem szabad támogatni az Oroszországgal folytatott harcában, és ezt az álláspontját a már jól ismert recept szerint a békepártiság narratívájába keretezte. A Georgescu által sugallt keleti fordulat is kifejezte a szavazók nagy részének más iránti igényét, ami pusztán érzelmi készítés, és nincs semmi köze sem az egyének, sem a közösségek elemi érdekeihez.

A demokrácia lényege a párbeszéd, mert csak ez képes közvetíteni a közösségekben létező különböző érdekeket, de amikor már megszűnt a közös kommunikációs alap, a közös nyelv, és mindenki a saját igazságát közvetíti a saját külön bejáratú nyelvezetével, akkor a megértésnek, a párbeszédnek a lehetősége is megszűnik. Amikor fogalmaink már olyannyira dekonstruálódtak, hogy mindenki mást ért „béke” és „háború”, „férfi” és „nő”, „áldozat” és „elkövető”, „elnyomó”, és „elnyomott” stb. alatt, akkor a manipuláció marad az egyetlen meggyőzési esz-

köz, aminek ma még szintén a közösségi média a legmegfelelőbb és leghatékonyabb közege. Az erkölcsi, politikai, nyelvi támpontok hiányában pedig szintén a misztikum, az emberek elbájosítása vezethet sikerre, és a Georgescu nevével és arcával felépített politikai termék kiagyalói ezt a felismerést maximálisan ki is használták.

A demokrácia jövője

Elgondolkoztató, hogy az államfőválasztás első fordulójának lebonyolítása előtt a felmerülő gyanúra reagálva olyan tájékoztatást adtak ki az illetékes állami intézmények, miszerint nincs jele annak, hogy idegen beavatkozás történne a választási folyamatba. Az első forduló eredményei döbentettek rá mindenkit arra, hogy a lehető legmélyebb külső beavatkozás történt, amire a román állam vagy nem volt felkészülve, vagy, ami sokkal rosszabb forgatókönyv, voltak olyan állami szereplők, akik nagyon is fel voltak készülve és bizonyos mértékig elő is segítették azt a beavatkozást. Még szerencse, hogy a csel túl jól sikerült, és a román államnak az utolsó pillanatban volt ideje felébredni és cselekedni, ennek eredménye lett az államfőválasztás érvénytelenítése és a különböző vizsgálatok beindítása. Utóbbi vonatkozásban jelzésértékű adalék, hogy a választás után kezdtek el Călin Georgescu szélsőjobboldali kötődései után kutakodni, holott ez a választást megelőzően is ismert volt, mégis engedték indulni ezt a jelöltet, míg Diana Șoșoacă az Alkotmánybíróság ugyanezekért az elhajlásokért kizárta a versenyből. Ez azt sejteti, hogy a román állam nem látott veszélyt Georgescu indulásában, bár az is meglehet, hogy tisztában voltak a kockázatokkal, csak szemet hunytak feletük. Ennek még ki kell derülnie, annál is inkább, mert a választás érvénytelenítésével a harcnak még nincs vége, csak egy csatát nyert az állam, mely ki kell nyomozza azt is, hogy csak külső beavatkozás eredménye volt-e Georgescu szavazategyűjtése, vagy már a román államapparátus különböző szintjeire is beszivárogtak a keleti fordulat hívei.

Az eltörölt romániai elnökválasztás vízvázlatzó nemcsak Románia, hanem egész Európa történetében, továbbá a demokrácia jövője szempontjából is, mert megmutatta, milyen veszélyes az, ha a létező óriási manipulációs potenciál közepette kell döntönni a nép arról, ki vezesse az országot. A romániai elnökválasztás történelem és politikatudomány tankönyvbe illő példája lesz annak, hogy a szavazási folyamatot hogyan lehet manipulációs eszközökkel befolyásolni úgy, hogy széles néptömegeket térítsenek el saját elemi érdekeiktől egy nagyhatalom érdekeinek megfelelően. Mert a romániai elnökválasztáson tapasztalt, a virtuális valóságot a fizikai valóságba transzponáló összehangolt online támadás mögött Oroszország áll. Erre engednek következtetni az Oroszország felől jövő megnyilatkozások és a titkosszolgálati kutatások is, nem is beszélve magának a jelöltnek az orosz érdekeket szem előtt tartó megnyilvánulásairól.

A demokratikus hatalomátadási mechanizmus, röviden a szavazás intézménye kételyeket ébresztően megingott, ezért újra kell gondolni a demokrácia működtetésére vonatkozó alapeszméinket, és változtatni kell annak működési gyakorlatán. Olyan eszközökre és kritériumokra van szükség, amelyek a választási folyamatot jobban kötik a fizikai valósághoz, amit azonban sajnos egyre nehezebb megvalósítani. Arra is megoldást kell találni, hogy az egyre inkább a virtuális térbe költöző politikai folyamatokba egyetlen hatalom se tudjon beavatkozni, mert jelenleg a társadalomnak az online veszélyekkel szembeni felvérteztsége oly csekély, miközben a nagyhatalmak manipulációs képessége oly nagy, hogy gyakorlatilag a nagyhatalmak e képességüket és a társadalom veszélynek kitétttségét kihasználva képesek belenyúlni a választásokba, és eldönthetik, ki legyen Románia vagy bármilyen más állam elnöke. Ha pedig Oroszország vagy bármelyik ellenséges hatalom manővere sikerrel jár, annak beláthatatlan következménye lenne az áldozatország számára.

FORGÁCS ÁRON

Zágrábi napló, kelt Marosvásárhelyen

GÁLFAIVI ÁGNES (1970) a kolozsvári Irodalomtudományi Intézet doktorandusza, műfordító, a Lector Kiadó vezetője. A rendszerváltás utáni romániai magyar könyvkiadás történetét kutatja.

Zágrábba készülök, az Interliber Nemzetközi Könyvvásárra, amelyet 2024-ben november 12–17. között tartanak, és díszvendége Magyarország, a magyar irodalom. A Petőfi Kulturális Ügynökség Közép-európai Szakmai Igazgatósága egy horvát-magyar könyvszakmai napot szervezett november 13-ára, az irodalmi, könyvszakmai kapcsolatok elősegítésére.

Mint a brünni könyves találkozó előtt, legkedvesebb barátaim most is a *Nyelv és Tudomány* portál, no meg a Margó Könyvek sorozat (melyben, Karádi

Éva sorozatszerkesztő évtizedes tapasztalata révén, valóságos kulturális-közérzeti útikalauzt kapunk kézhez Európa népeihez), de az előbbiekhöz hozzászopom *A 20. századi közép-európai regény szótárát* (románul *Dicționarul romanului central-european din secolul XX*; van rá remény, hogy a közeljövőben magyarul is megjelenik). A *Nyestet* böngészve, kétségbeesésemre sok előfeltételezésem helytelennek bizonyul a horvát nevek ejtését illetően. De hagyjuk is az előfeltételezéseket, hiszen Ivana Bodrožić Margó-könyvsorozat regénye (*Fiaink, lányaink*) nemcsak a délszlávokra, de a saját világomra vonatkozó elképzeléseimet is magas fordulatszámra centrifugázza. Végtaghiányos gyerekekről, gránátrepesz által átyuggatott testű apákról olvasok, bár fontos hangsúlyozni: a könyvnek nem ez a fő témája, inkább a háttérre képezik ezek a részletek, de ezáltal valahogy még hátborzongatóbb számomra az egész. Egyszerre nagyon szerencsésnek érzem magam a testes, szinte kézzelfogható színekben tündöklő avart rugdosva ebben a száraz novemberben a somostetői erdőn, hiszen a kilencvenes évek elején könnyen elfajulhattak volna nálunk is a dolgok, s akkor bizony nem mernék itt vaktában beletaposni egy levélhalomba sem. Így viszont a magyar könyveink mellé becsempészem a csomagba az Alina

Kerekasztal-beszélgetés
a zágrábi könyvvásáron
a horvát-magyar
könyves kapcsolatokról

A díszvendég Magyarország standján erdélyi magyar kötetek is helyet kaptak

44

Nelega-kötetünket is. A horvát kiadók weboldalait böngészve, nemigen láttam sem Čartărescut, sem egyéb román nevet. Remélem, az Interliber standjain, ahol tágabb a panoráma, első benyomásom tévesnek bizonyul, és olvasható horvátul a remek kortárs román irodalom. Ezek után lehet is indulni Zágráb felé: úgy érzem, alig tudok valamit arról a világról, amely felé tartok, de legalább most már nem bízom magam semmiféle előzetes ismeretre, inkább nyitva tartom a szemem.

A vásárt a díszmeghívott Nadas Péter nyitja meg, akinek horvát kiadója a Fraktura. Nadas majd minden könyvének fordítója Xenia Detoni, aki 2023-ban Balassi Műfordítói Nagydíjban részesült. A meghívottak között szerepel még Tóth Krisztina, Nadas Péter, Végel László, Jászberényi Sándor, Földényi F. László, Forgách András, Orvos-Tóth Noémi, Kollár Árpád. Janikovszky Éva és Szabó Magda műveit is bemutatják.

A horvátok hagyományosan lelkes olvasói a magyar irodalomnak. Molnár Ferenc *A Pál utcai fiú*-ja sok más országhoz hasonlóan itt is mind a mai napig kötelező olvasmány az általános iskola felső tagozatán. A felnőtt olvasók és színházjárók a magyar irodalomból Hamvas Béla, Márai, Esterházy, Kertész, Tóth Krisztina, Krasznahorkai, Bartis Attila műveit ismerik, a fiatalabbak Jászberényi Sándort olvasnak.

Mi a könyvvásár második napján, november 13-án következünk. (Este Kaláka-koncert.) A könyv-

szakmai bemutatkozáson horvát, illetve magyar kiadók szerepelnek, de előbb kerekasztal-beszélgetés a horvát–magyar műfordításról és kiadói kapcsolatokról, melynek résztvevői Sárközy Bence (Libri), Seid Serdarević (Fraktura) kiadóvezetők, valamint Csordás Gábor és Xenia Detoni műfordítók, a moderátor pedig Keresztes Balázs.

Az Interliber könyvvásár helyszíne a zágrábi vásárcsarnok. Több csarnokból és szabad ég alatti terekből álló együttes, futó benyomásomból ítélve a budapesti Millenárisra hasonlít. Az viszont már a Marosvásárhelyi Könyvvásárt idézi fel bennem, hogy többfelől is kettős sorban érkeznek az iskolások, tanáraik hangos utasításokkal irányítják őket a tömegben. Mert a zágrábi könyvvásáron óriási a tömeg. A standokon rengeteg szép, igényes kiadványt látok.

Betérek a magyar díszvendégség standjához. A központi könyvállvány fókuszából óriási, tűzvörös, vadkeleti napkorong éget lyukat a retinába Márton Evelin *Farkashab*-jának borítójáról. Az erdélyi kiadók könyvei valamikor az 1999-es Frankfurter Könyvvásár után elmaradoztak a külföldi könyvvásároknak standjairól, bár egy-két könyvműhely termékei több-kevesebb rendszerességgel jelen voltak (a Gutenberg kínálata állandóan szerepel a gyermekkönyvekre szakosodott Bolognai Könyvvásáron, a Bookart egyik kiadványa 2014-ben bekerült a Lipcsei Könyvvásár Szép Könyv Díjának legjobb 56 könyve közé, de megtörténhet, hogy más erdélyi vállalkozások is feltűntek nemzetközi rendezvényeken). Annak, hogy most ismét erdélyi kiadó könyve állhat a legkitűnőbb magyarországi műhelyek termése mellett, véleményem szerint egyszerű a titka: a szervezők szolidaritása és inkluzív szemlélete. Egyszerű, de mégis hegyeket mozgat meg.

Hazatértem után néhány nappal összefutok Alina Nelegával. Sajnálkozva mesélem, hogy nemigen láttam román szerzőket a zágrábi könyvstandokon. Boldogan újságolja: előkészületben egyik regényének a horvát kiadása. Nem, nem a Lectornál megjelent *Mintha mi sem történt volna*, hanem a Hamlet-témát variáló *Un nor în formă de cămilă* [Egy teve alakú felhő]. Pedig ő nagyon ajánlotta a kiadónak az előbbit, de azoknak az utóbbi kellett. Eltűnődünk a kulturális transzfer paradoxonán: más népek közönségét gyakran nem az a téma ragadja meg, amit mi nekik szánunk. No de fő, hogy az egymás iránti kíváncsiság még mindig működik. Évzárónak-évkezdőnek ez is valami.

GÁLFALVI ÁGNES

Kilátástalanságból született szövegek

KEMENES HENRIETTE (1988, Nagyvárad) költő, műfordító. 2017-20 között a Várad folyóirat szerkesztőségi titkára, 2021-től az Újvárad vezető szerkesztője. Debüt kötete: *Odú* (versek, FISZ 2020).

Tankó Andrea '97-ben született Sepsiszentgyörgyön, jelenleg Budapesten él és tanul. 2024-ben jelent meg a Holnap Könyvek gondozásában *A ránc gyermekei* című debüt kötete. A novelláskötet megjelenésének előzménye, hogy TANKÓ ANDREA nyerte meg a 2022-es Tabéry Géza novellapályázatot, a nyertes díja első kötetének kiadása volt. A szerző élt a lehetőséggel. KEMENES HENRIETTE, a kötet szerkesztője kérdezte a 30. Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásáron.

Kemenes Henriette: Mikor fogalmazódott meg benned, hogy ezeknek a szövegeknek egy kötetben a helyük?

Tankó Andrea: A díj megnyerése után gondoltam arra, hogy kötetben is meg kellene jelentetni az írásaimat.

K. H.: A könyv a kisebbségi létről szól, a roma közösségek mai helyzetéről Romániában. Inkább a nők és a gyerekek sorsával foglalkozol. Szociális munkásként dolgoztál, személyes tapasztalataid adják a kötet alapját, mégsem egyszerű naplójegyzetéről van szó. Mennyiben inspiráltak ezek a dolgok? Mikor volt az a pillanat, amikor azt érezted, olyan tapasztalatok értek, amikről bővebben szeretnél beszélni?

T. A.: Nagyban inspirált mindaz, amit a telepen tapasztaltam. Ezek az emberek egy város szegregátumában élnek azóta is, és én a semmiből kerültem oda az első munkahelyem révén. Rögtön az elején nagyon nehéz sorsokkal talákoztam, többnyire nőkkel és gyerekekkel kerültem közelebbi kapcsolatba, mert ez a program őket célozta meg. És a Tabéry-pályázat felhívásának egyik hívószava a *tél* volt, és valahogy a tél egy nagyon erős, el nem múló lelkiállapotként jelent meg bennem, miközben a telepen voltam. Az első szöveg erre a pályázati felhívásra érkezett. Aztán ezt követően, amikor olyan élethelyzetekkel talákoztam, amiket sokáig hordoztam, forgattam magamban, valójában kerestem egy csator-

45

|||||

Tankó Andrea

Fotó: Marosvásárhelyi
Nemzetközi Könyvvásár

nát arra, hogy elmeséljem. Az, hogy nem naplójegyzetek, az azért is fontos számomra, hogy eltérjen a valóságtól, de a szociális munkás tapasztalata megmaradjon. Az is szempont volt, hogy ezek az emberek sértetlenül kerüljenek át a szövegekbe. Fontos számomra a fikció és a valóság ötvözése.

K. H.: Vannak olyan szereplők a novellákban, akik valós, élő emberek, viszont az igazi nevük meg lett változtatva. A szerkesztés idején beszélünk arról, hogy a neveket azért változtattad meg, hogy megőrizd a diszkréciót. Mennyire volt nehéz ezeket a megéléseket papírra vetni? Segített-e a látottak és tapasztaltak feldolgozásában? Olyan dolgok szerepelnek a kötetekben, amik megrázóak még az olvasók számára is, ezeket látni és tapasztalni még nehezebb lehetett. Hogy vitted magaddal ezeket a történeteket? És a lehető legjobb értelemben véve kérdzem, sikerült letenni ezeknek a súlyát?

T. A.: Nagyon sokat segített a kiírás vagy az átformálás abban, hogy hogy tudok viszonyulni, vagy hogy tudtam viszonyulni ezekhez a megélésekhez. Úgyhogy az írás maga mgkönnyebbülés volt az ő valós helyzetük megtapasztalásához képest. A pályázat megnyerése után, az első időben, inkább önfenntartó írásként születtek ezek a novellák, aztán lett tudatosabb az, hogy akkor szeretném megismertetni az olvasókkal is ezeket az embereket.

K. H.: Ahogy már mondtam, a nők, fiatalok, gyermekanyák sorsát írod le a kötetben. Olyan kisgyerekek sorsát, akik ki vannak téve mindenféle viszontagságnak. Ők vannak a legkiszolgáltatottabb helyzetben. Most már íróként kérdzem tőled, olyan emberként, aki látta, megtapasztalta saját maga is, hogy milyen életkörülmények közt élnek ezek az emberek, hogy fontos volt számodra az, hogy hangot adj ezeknek a dolgoknak, amik vagy sehogy nincsenek kezelve jelenünk Romániában, vagy egyszerűen a szőnyeg alá vannak söpörve, szinte egyáltalán nem beszélünk ezeknek az embereknek a helyzetéről.

T. A.: Igen, a hangadás vagy mindezek kihangosítása nagyon fontos volt. Én alapvetően nem tekintek magamra íróként, inkább szociális munkásként tudom meghatározni.

K. H.: Kemény István is azt mondta, ő nem tudja, hogy költő-e vagy sem. Úgyhogy nem probléma, mi azért íróként tekintünk rád.

T. A.: Azt tapasztaltam, egyszerre van csend és zaj egy csomó minden körül, amit nem tudunk, és ez a nem tudás sok esetben rengeteg elégedetlenséggel jár, és kirekesztő magatartásokkal. Ezt tapasztaltam a városban, de sok más helyen is. Nekem fontos volt az, hogy konkrét embereket és egyéni történeteket ismerthessek meg, fontos volt, hogy a szegénységről, a cigányságról, a lányanyaságról és a kisebbségekről beszéljek. Ezek mögött a masszák mögött igazából egyéni történeteket vagy egyének arcait tudjuk meglátni, és láttatni őket, kiemelni őket a masszából.

K. H.: Nagyon pontosan fogalmaztál, hogy masszának nevezted ezt. Embermassza. A borítóról is ez köszön vissza, amit Osváth Zsuzsa tervezett, igazából a te ötleted alapján. Ha szemügyre vesszük, arcok vehetők ki a gomolygásból, ez egy nagyon szép és egyben szomorú szimbóluma annak, hogy a romaság masszaként van kezelve, nincsenek nevek benne, nincsenek külön személyek, akikkel érdemes foglalkozni, akár mélyebben is, vagy segítséget nyújtani nekik. De egy pillanatra elkanyarodnék. A könyvvásáron kétszer hallottam azt, hogy Bodor Ádám szerint, idézem, *a prózairáshoz segg kell*. Minden mellett, amivel foglalkozol, mikor van időd írni, hogyan zajlik nálad a munkafolyamat?

T. A.: Én ezt automatikus írásnak nevezem. Alapvetően úgy működtem, vagy működök azóta is, hogy inkább magammal, vagy közeli emberekkel osztok meg olyan történeteket, amik foglalkoztatnak, és aztán ezek egy kavalkáddá alakulnak. Csak utána ülök le írni. Valahogy így.

K. H.: Belejávitasz, miután kitéted az utolsó pontot?

T. A.: Igen, alapvetően. Most a páromra néztem, úgy szoktam belejávitani, hogy amikor sokadjára újraolvasom, akkor van egy magam felé irányuló kommunikáció, általában rázom a fejem. Azon, hogy ez azért így, ebben a formában nem lett valami jó. Úgyhogy igen, elég sokszor húztuk, javítottunk.

K. H.: A kötet szerkesztőjeként elmondhatom, Andrea maximalista, minden egyes vesszőhibára odafigyel, törekszik arra, hogy a lehető legtöbbet kihozza magából, egy-egy kéziratból, ahogy a maximumot hozta ki ebből a könyvből is. Első kötetként elég nagy visszhangot kapott. A sepsiszentgyörgyi kötetbemutatón nagyjából nyolcvan érdeklődő volt. Te minek tudod be ezt a sikert?

T. A.: Ez azért zavarba ejtő, mert nem tudom. Nem tudom, ez siker-e, hogy mi a siker egy könyv életében, igazából én azt szerettem volna, hogy az, amit résztvevőként érzékelek és tapasztalok, az kikerülhessen, eljuthasson azokhoz, akik kíváncsiak, és legyen egy belső nézőpont, ami kevésbé sztereotip.

T. A.: Ez azért zavarba ejtő, mert nem tudom. Nem tudom, ez siker-e, hogy mi a siker egy könyv életében, igazából én azt szerettem volna, hogy az, amit résztvevőként érzékelek és tapasztalok, az kikerülhessen, eljuthasson azokhoz, akik kíváncsiak, és legyen egy belső nézőpont, ami kevésbé sztereotip.

A szentgyörgyi könyvbemutató felkapottságát annak tudom be, hogy otthon kerül rá sor, és ez egy kisváros, az események híre is könnyen terjed. Meg azt hiszem, hazavinni valamit, ez a helyieket kíváncsivá teszi, számukra is fontos lehet.

K. H.: Milyen visszajelzéseket kaptál a kötet megjelenése óta?

T. A.: Finom vegyes. Inkább a szentgyörgyi bemutató után jutott el hozzám több visszajelzés, és érdekes volt azt tapasztalni, hogy sokan, különböző foglalkozású emberek kerülnek olyan helyzetekbe a mindennapok során, amikben tehetetlenek vagy dühösek, aztán jön a szégyenérzet, amiért nem áll módjukban segíteni. Vagy egyáltalán maga a kérdés, ami sokakat foglalkoztat: hogyan lépjek fel egy helyzetben, ahol elnyomást, vagy kirekesztést tapasztalok? Ez nagyon erős volt a visszajelzésekben, és jó volt azt látni, hogy rengetegen szembesülünk a tehetetlenséggel, és ez sokunkat bánt. Valójában sokan próbálkozunk különböző módokon vagy eszközökkel fellépni ezek ellen. Nyilván érkezett olyan visszajelzés is, hogy ezek szomorú történetek a kilátástalanságról, és ez a szomorú hangvétel kell-e valójában, mi az, amit adni tud? Sokszor került szóba a felelősség kérdése. Úgyhogy alapvetően összetett volt az, ahogyan az olvasók olvasták. Nagyon érdekes, hogy cigányságtörténeteknek vagy szegénységtörténeteknek olvasták. Az érdekel, ki minek olvassa, mert alapvetően én a többségi társadalom működés módjait is szeretném felfedezni. Számomra ezek nem cigányságtörténetek, vagy szegénységgel kapcsolatos történetek, hanem egy hangsúlyosan általános viselkedésmód magunkról.

K. H.: Valahol mindenki megtalálja magát ebben a könyvben. Én azt vettem észre, és néhány olvasótól ezt a visszajelzést kaptam, hogy ha nem is személyesen ő rekeszt ki másokat, vagy nem ő tartozik a cigány kisebbséghez, akkor is hallott, látott már olyan történetet, ami erről szólt. Például kirekesztést, hátrányos megkülönböztetést tapasztaltak a buszon, a városban. Van egy novellád, ami azt írja le, hogy viselkednek roma asszonyokkal egy ruhásboltban. Egész másképp kezelik, mint a több-

ségi társadalomhoz tartozó vásárlót, és ezzel mindenki szembesül az életben. Szerintem azért jutnak el ezek a történetek mindenkire, és azért találja meg mindenki magát bennük, mert a saját személyes tapasztalataikon is alapul. Úgy gondolom, ez a kötet érzékenyítő hatású. Azoknak az embereknek, akik nem nyitottak a kisebbségi társadalmakra, és itt nemcsak a roma közösségekre gondolok, ez a kötet jó arra, hogy érzékenyebbé tegye azokat, akik vagy nem ismerik, vagy nem akarnak nyitni ezek felé az emberek felé.

A kötetet Margó-díjra jelölték, ami azért is érdekes, mert a tied az első olyan Margó-díjra jelölt kötet, amit erdélyi kiadó adott ki. Aztán belekerült a shortlistbe is, a tízes listába. Hogyan érintett, amikor olvastad a hírt?

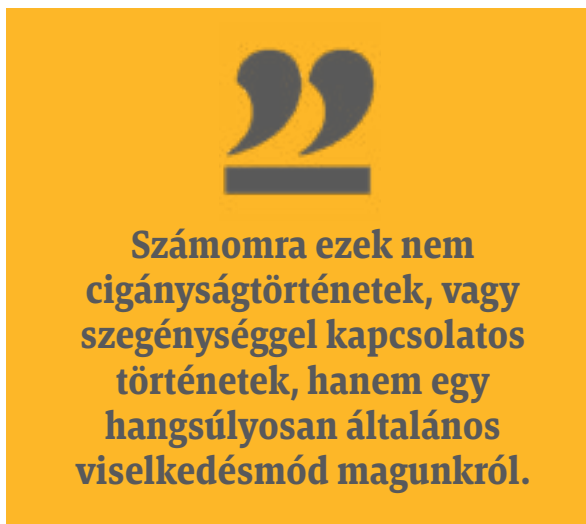
T. A.: Akkor éppen egy ukrain menekültet támogató szállón voltam. Az irodalomterápiás továbbképzésben résztvevő csoporttársaim juttatták el hozzám ezt a hírt. Nagyon meglepődtem, igen, elég hihetetlen volt.

K. H.: Nem számítottál rá?

T. A.: Bízom benne, hogy talán eljuthat, vagy értékesnek tartanak, de nagyon sok jó könyv volt a jelöltek listáján.

K. H.: Az előbb említetted az irodalomterápiát, most ezt tanulsz Budapesten. Meséj kicsit erről. Mit jelent az irodalomterápia? Mi az, amivel foglalkoztok és miért választottad ezt?

T. A.: Azért szerettem volna irodalomterápiát tanulni, mert én irodalmat tanultam alapképzésen, mesterképzésen pedig szociális munkát, és az irodalomterápiában látom ennek a kettőnek az ötvözhetőségét a gyakorlatban is. Különböző irodalmi, illetve hangzó szövegek révén közelítünk a saját megélésekhez, és ezek tematikusan sokfélék lehetnek. Elsősorban hátrányos helyzetű fiatalokhoz vagy fiatal nőkhöz szeretném eljuttatni, de tartunk a klinikán irodalomterápiás foglalkozásokat időseknek, nőknek, férfiaknak. Ez egy nagyon általános, sokszínű és sokfelé ágazó művészetterápiás terület, aminek elsősorban saját élmények szolgáltatják az alapot. Azért különleges, mert van egy eszköz, ami

egyszerre távolít és közelít. Valójában a direktsége annak, hogy saját magunkkal foglalkozunk, egy kicsit feloldódik azáltal, hogy irodalmi szövegek, vagy kártyák, vagy művészeti alkotások kerülnek a fókuszba, ezáltal maguk a csoporttagok is előtérbe kerülnek.

K. H.: Az előbb említetted, hogy egy ukrainai menekülteket támogató szállón voltál. Mesélnél erről egy kicsit?

T. A.: Egy szállón dolgoztam Budapesten, ami konkrétan a lakhatással kapcsolatos ügyekhez kapcsolódott. Ukrajnából érkezett családoknak, túlnyomórészt gyerekeknek és nőknek segítettem lakhatáshoz jutni, és utána segíteni a támogatásban.

K. H.: Úgy látom, *A ránc gyeremekei* nagyon nagy segítség azoknak az embereknek, akiknek nincsen hangjuk. Rengeteget segítesz nekik, akár személyesen, tetteikkel, akár azzal, hogy elmeséled a történetüket. Hogy látod, mi lenne a megoldás erre az alapvető problémára? Tudom, ezt nem fogjuk tudni most megoldani, de kíváncsi vagyok a véleményedre. Hogyan orvosolható ez a rendszerszintű probléma? Az elnyomáshoz, az előítéletekhez, a mélyszegénységhez való hozzáállás, a nők és a gyerekek kiszolgáltatott helyzete, vagy az, hogy akár ezek az emberek a telet, egy terhességet nem úgy élnek meg, mint azok, akik otthon vannak a családjukkal a melegben, számukra a tél nem az ünnepet, az ajándékokat és a családi együttlétet jelenti, hanem a fenyegetettséget, a fázó lábakat, az éhséget. A terhesség számukra a mocskok metaforája. Mik lehetnének azok a lépések vagy módszerek, amelyekkel ezeken az embereken segíteni lehetne?

T. A.: Én is rendszerszintű problémának látom. Eszembe jutott a feminista szociális munkának egy elmélete, a nézőpont feminizmus, ami azt mondja, hogy az a társadalmi pozíció, amibe valaki születik, erősen meghatározza azt, hogy milyen tudáshoz és világlátáshoz férhet hozzá. És meghatározza azt, hogy ezt el tudja-e beszélni egyáltalán, és azt, hogy ő alany, vagy csak tárgy. Azt gondolom, a figyelem, meg az elfogadó nyitottság vagy a jelenlét azok, amik nagyon egyszerű tettekben meg tudnak tartani, vagy adott esetben csak támogatni a nehéz helyzetben, de alapvetően ezek a szövegek a tehetetlenség érzésből, a kilátástalanságból születtek. Úgy-hogy keresem azokat a válaszokat, amik segítségével jelen lehet lenni, valós segítséget lehet nyújtani.

K. H.: Nem olyan régen kaptad meg a Móricz-ösztöndíjat. Ez újabb löket az alkotói munkád támogatásához. Mi az, amivel most foglalkozol? Min dolgozol?

T. A.: 2024-ben kaptam meg a Móricz Zsigmond Ösztöndíjat, és a munkatervem abból állt, hogy mélyinterjúkat fogok készíteni fiatalon szült roma lányokkal. Igazából azt szerettem volna a saját hangjukon és a saját elbeszélésükben hallani, hogy a leányanyaság hogyan változtatta meg őket, mit jelentett számukra. Hogy a kisebb vagy a nagyobb közösségek hogyan álltak melléjük vagy fordultak el tőlük, vagy mondjuk a kórházi ellátásban, az oktatásban vagy bármilyen intézményrendszerben mit tapasztaltak, milyen viselkedésformákat, és ők hogyan élték meg azt, hogy kiskorúan váltak anyává. Ezeket az interjúkat dolgozom majd fel.

A magány zenitpontjában

Ilma Rakusa: *Magány pergő errel*. Bookart, Csíkszereda, 2023

NAGY STEFÁNIA ANDREA (2003, Szilágypanit) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának harmadéves hallgatója magyar–angol szakon. Írásai jelentek meg a *Korunk* folyóiratban.

Hány magányos lelket bír el egy novelláskötet? Talán a végtelenségig variálhatóak erre a kérdésre a válaszok, viszont Ilma Rakusa *Magány pergő errel* c. kötetét olvasva érezhető, hogy a számolás nem áll meg sem az első hét novellánál, amelyek mindegyikének egy-egy személy képezi centrumát, sem pedig a következő hétnél, ahol a kötet végéhez közeledve, mindig egy-egy bizonyos településre tömörülő lelkek makró-képe tárul az olvasó elé. A kötet multiperspektivikusságában mindenekelőtt egy központi probléma látszik újra és újra előtörni: a földrésztől, kultúráktól független emberi sors ingadozása. Az otthonra lelés és a magányban való feloldódás kettős vonzata.

Ilma Rakusa legújabb novelláskötete hét olyan szöveggel nyit, amelynek fókuszpontjában egy-egy karakter kap helyet. Különböző múltak és sorsok jellemzik őket, mégis erős átjárások szövődnek a novellák és karaktereik között. A szülőhelyeiket elhagyó s folytonosan önmagukat, önmagukban pedig otthonukat kereső szereplők bizonytalan helyzeteket ragadják meg a novellák. Széttöredezett nemzetek s családok hagynak pótolhatatlannak látszó hiányt a karakterekben, kiknek aztán az utazás nyújt majd fogódzókat: Marja vagy Lou utazik, hogy hazatérhessen, míg Maurice vagy Misi utazik, hogy többé ne kelljen újra elindulnia, hogy feledhessen. Tehát az utazás menekülés és egyben hazatalálás. Menekülés önmaguktól, múltjuktól, a felemésztő magány érzésétől. Ezzel szemben a kötet második felét képező hét novella egy-egy várost, települést tesz célponttá. Meghaladva a pusztán hangulatremtő leírásokat, Ilma Rakusa ezen településeken keresztül kollektív sorsokat ír meg, az elidegenedés, a magányban való elmerülés formáit hozza olvasói elé. Ugyanakkor a karaktercentrikus novellákról tör-

ténő váltás a hosszabb terjedelmű, a narrátor szubjektívebb gondolatmeneteire támaszkodó novellák felé olvasóként kissé kizökkent a már megszokott ritmusból, és új figyelemgesztusokat követel meg.

A magány nem véletlenül jelenik meg már a kötet címében is, hiszen mindegyik novellában viszatérő toposz lesz, amely sorsokat irányít, életeket határoz meg. Ahhoz, hogy az Ilma Rakusa novelláskötetének olvasója észrevegye a szövegeket átszövő magány témáját, „*ráncha szedett figyelem*” szükséges, nem közvetlenül rajzolódna ki a nagy toposzok, s emiatt is válik elkerülhetővé a klisék, elcsépelet gondolatok ismételtetése.

Számos kérdést vetnek fel a szövegek, többek között az emberi kapcsolatok problematikusságáról is, ám ennél kevesebbet látszanak megválaszolni. Sem a karakterek, sem a narrátor nem nyújt kész diagnózisokat, válaszokat a felvetődő kérdésekre s problémákra. Ha ezt kísérelné meg a szerzőnő, valószínűleg nem a rövidpróza zsánerén belül kellene mozognia, viszont a novellák célja így nem a nagy egzisztenciális kérdések megválaszolása lesz, hanem egy-egy sors megragadása és kivetítése a szöveg vásznára.

Ilma Rakusa *Magány pergő errel* c. kötetétől a paradoxon, az ellentmondásosság látszata nem idegen. Míg a karakterekben ott él a magány örökké formáló spirálja, szerető, támogató emberekre, partnerekre találnak, otthont teremtenek. Ugyanakkor a már említett utazás paradox volta is szembeütő a novellákban, hiszen rendre a menekülés és a hazatalálás lehetőségét is nyújtja. Precíz és gondos kidolgozást kíván meg egy-egy narratív szál vagy szereplő megalkotása ahhoz, hogy ezek az ellentmondásosságok ne törjék meg a novellák teljességét, hanem organikusan oldódjanak fel egymásban. Ilma Rakusa kötetében ez viszont beteljesedni látszik, a paradoxonok megfelelő eszköznek tűnnek ahhoz, hogy tovább árnyalják a felépített világot és karaktereket.

A novelláskötet egyik legfontosabb erőssége számomra mégis a nyelviségében mutatkozik meg, s talán ezen a szinten érhető leginkább tetten a paradox narratológiai működés. A novellák nyelvezete leginkább az egyszerűséggel jellemezhető. A szövegektől viszony-

lag távol állnak a komplex nyelvi világok, a túldíszítettség, a metaforák és hasonlatok hosszú sorozata. Bár a kötet utolsó hét szövege inkább a tájleírásokra látszik támaszkodni, és egy líraibb narrációs technikáról beszélhetünk, ahol a karakterek háttérbe húzódnak, s a narrátor szubjektív benyomásai kapnak nagyobb teret, ennek ellenére sem a festői olasz tájak, sem a kultúrával telített osztrák város nem kelti olvasójában egy idillikus, már-már giccsbe fulladó tájkép benyomását. Ilma Rakusa kiválóan ráérez arra, hogy mikor kell lecsupaszítania vagy éppen felöltöztetnie szövegeit ahhoz, hogy azok hatni tudjanak. Az egyszerű szóhasználat továbbá lebont minden klisé, amely gyomként felütné fejét a novellák sorai közt. Ahogyan Misi karaktere „*félt a nagy szavaktól*”, úgy a narrátor is kerülni látszik azokat. 'Kis' szavakkal mondja el a nagy dolgokat. Egyszerű nyelvezettel beszél igazán összetett, mély és komplex dolgokról. A novellák narrátora is érzi, mikor van helye a hallgatásnak, s mikor van szükség a nyelvi megmutatkozásra. A karakterek vagy a települések bemutatása sokszor pont annyit fed el, mint amennyit megmutat, így válhat minden felfedezés intenzív folyamattá, mind az olvasó számára, mind a narratológiai határok közt létező karakterek számára is. Ugyanakkor szintén elengedhetetlen megemlíteni a multikulturalitásból fakadó soknyelvűséget is, a novellákban többször is angol vagy valamilyen szláv nyelv szavai hangzanak el a karakterek mondataiban. Az idegennyelvű szavak viszont egy tudatosabb döntésről árulkodnak a szerzőről, hiszen nem csak egy-egy karakter nemzetiségét fedhetik fel, hanem többletjelentéseket visznek bele a narrációba: egyik szó pont azt mondja el, amit a másik elhallgat, tökéletesen kiegészítik egymást, ezzel megerősítve egy-egy üzenetet. A novellák nyelvezetének egyszerűsége tehát valami olyan szerzői öntudatról árulkodik, amilyen hűség kötötte az elutazó karaktereket messzi tájról hozott, „*pergő erres*” anyanyelvükhöz.

Ilmas Rakusa *Magány pergő errel c.* kötete *Maurice*, a második novella záró képével foglalható talán a legjobban össze: „*A színek és formák világos-*

sága, a csomózott szabálytalanságok; mindez szép volt. S ahogyan a részek egésszé álltak össze (...) az lenyűgözően szép.” Az emberi kapcsolatok csomózott szálait fonja össze gondosan az *angyalként* sorsokat végigkövető narrátor, amelyből aztán egységes mintát alkot, az emberi lélek sokszínűségéről.

NAGY STEFÁNIA ANDREA

Kortárssá tett klasszikus – görbe tükörben

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális Egyesület elnöke.

Húha, ez a helyiség éppen olyan, amelyet valamelyik kisváros polgármesteri hivatalában láttam, pár évvel ezelőtt – gondoltam, amikor megláttam a nagyváradai Szigligeti Társulat, *A revizor* előadásának díszletét. Nem tudom, azóta kicseréltek-e a valamikor csak „nagyfőnökök” irodáira jellemző faburkolatot, az ócska bútorokat, de tartok tőle, hogy a hivatalban dolgozók mentalitása mindmáig nem változott. Gogol 1836-ban írta egyik legismertebb, és legtöbbször játszott színdarabját, majd 1851-ig – többszöri bemutatása után is – változtatott rajta,

talán azért, hogy tökéletesítse a karaktereket. Elérte a célját, a szereplőin nem fogott az idő, olyanok ők, mint számos vagy számtalan kortársunk: kicsinyesek, gyávák, megalkuvók, megvesztegethetők, vesztetek, álmodozók, meghasonultak, beletörődők, reménykedők. Ebben az ósdi, tisztának nem nevezhető szobában gyülekeznek a városka szomitásai: a polgármester, az intézmények igazgatói, a járásbíró, a rendőrfőnök, a bennfentes gazdák tanácskozní. Mindenki tud mindent, mindenkiről. Nincsenek titkok, csak eltitkolnivalók a külvilág előtt. Korruptió, lopás, visszaélés a hatalommal. Minden kicsiben, amilyen ez az ország valamelyik szegletében megbújó kisváros. Kis életek és kis álmok – gondolom tovább a kifejező díszlet és a karaktereket jellemző jelmezeket láttán. Koszos lehet ez a település, szemetes, lerobbant, mert az előljárók csak önmagukkal törődnek. A polgárok nem fontosak, amíg csendben vannak, viszont, ha szólni mernek, hát nehezebb lesz az amúgy sem könnyű életük.

Gogol színművét (ennek magyar fordítását) Fehér Balázs Benő áthozta az időn, napjainkba. Meghúzta, néhol átírta, kiegészítette az orosz drá-

|||||

Előtérben Sebestyén Hunor (Hlesztakov) és Tasnádi-Sáhy Noémi (Anna Andrjevna), amikor még mindenki boldog

|||||

*Kiderül az igazság: a pénz
és a remény elveszett*

*Fotók: Szigligeti Színház,
Vígh László felvételei*

maíró szövegét, ami által úgy hangzik, mintha kortárs dráma lenne. Mert, ami a színpadon történik, az megeshetne bárhol a Kárpát-medencében.

SE Kovács D. Dánieltől megszoktuk, hogy klasszikusokat változtat kortársrá, és azt is, hogy előadásában humorba ágyazva fogalmazza meg gondolatait a társadalomról, a közösségről és az ezeket alkotó emberekről.

A *revizor* előadásában a groteszk, a szürreális és a reális váltakozik helyzettől függően, és a már említett humorba is becsempészi a valóságot. Kacagtató megnyilvánulások közé rejti az egyéni drámákat. Ebben a világtól távoli kisvárosban élők nem rossz emberek, de gyarlók és irányvesztettek. A *revizor* viszont érkezik, sőt talán már a városban van. A hír egy „fenn” dolgozó atyafitól érkezik a polgármesterhez, mert ugye ott sem ismeretlen a korrupció és az egyéb „kis hibák”. Sürögnek, forognak, kitalálják a hazugságokat, elrejtik a hiányosságokat, fő, hogy minden szép és tiszta legyen, ami látszik, a többi nem számít. Csak az ellenőrzés találjon mindent rendben, aztán az élet megy tovább, mint eddig.

A polgármester (Balogh Attila) korrupt, aki viszszaél a hatalmával, de nem gonosz, nem is bosszúálló, csak gyáva és megalkuvó. Helyi kiskirály, aki retteg, hogy kiderülnek a „kis hibái”, mert akkor elvesz minden, amit addig építgetett maga körül, sőt önmagát sem leli, ha lehull a fejéről a képletes korona. Akár becsületes ember is lehetne, ha akadna valaki, aki figyelmezteti, hogy rossz úton jár, hogy nem elrejtetni kellene, hanem szembenézni az új

időkkel. A színész játékából kiderül az is, a többiek tőle várják, hogy döntsön. És ő dönt, ha nem felejt el, ha meg kimegy a fejéből, ügyesen eszébe juttatják.

A felesége (Tasnádi Sáhly Noémi) máshonnan érkezett férje apró, poros birodalmába, talán nagyobb városból, talán jobb családból. Neki álmaj vannak, úgy akar élni, mint a szappanoperákban a gazdagok. Lehet kinevetni, haragudni rá, amiért rosszul bánik a lányával, s férjét segítettő szinte felkínálkozik az ellenőrnek hitt férfinak, de szánalomra is méltó, amiért esélye nincs kitörni ebből a kicsi, unalmas, kicsinyes világból, holott ő mindent feláldozna a szabadulásért. Nem veszi észre, nem is érzékeli, hogy álmaj legalább annyira kisszerűek, mint a környezete.

A lányuk (Kocsis Anna) a családjából szeretne kiszabadulni, nem véletlen, hogy beleszeret az első emberbe, aki kedves hozzá. Már-már elhitte magáról, hogy olyan szép és kívánatos, mint az anyja. Hatalmas a csalódás. Talán életre szóló.

A kórházigazgató (Csatlós Lóránt) olyan orvos, aki a természetre bízva a betegek gyógyulását, hiszen minek a drága gyógyszer. az iskolaigazgató (Tőtös Ádám) számára nyűg a sok gyerek. A járásbíró (Dimény Levente) legfőbb gondja a vadászat, s nyilvánvaló, hogy számára a törvény betartása csak zavaró tényező. Ivana (Tóth Tünde) éppen olyan, mint bármelyik hivatal „régibútora”. Mindenről értesül, minden levelet elolvas, néha kicsit, de csak kicsit zsarol, amúgy mindig derűs, mert tudja ő, amit tud.

Dobcsinszkij (Szabó Eduárd) és Popcsinszkij (Szotyori József) a két szerencsétlen gazda, akik ott lebzselnek a főnökök között, a polgármester ebeiként remélik, hogy ha nem is csurran, hátha cseppen nekik is valami. Szvisztunov (Kiss Csaba) rendőrfőnök, aki sokkal inkább a kiskirály és svindlijei őre, mint a rendé. A helyiek nyelvét nem beszélő orvos (Scurtu David) is roppant hasonlít azokhoz a fiatalokhoz, akik becsöppennek a számukra idegen, zárt közösségbe, elmenni nem engedik, figyelemre nem méltatják, de végül beáll a táncba, mert mi mást tehetne. Olga (Ilyés Klaudia) a városka polgára, nem tartozik a körhöz. Ameddig csendben dolgozik, észre sem veszik, ám amikor megszólal, mert szeretné, hogy kiderüljön az igazság arról, amit az előljárók művelnek, nagyon ráfázik. Hősiesen viseli sorsát és vélhetően megtanul hallgatni. Vlász, a pincér (Nagy László Zsolt) sem tartozik a társasághoz, néha klaszrikusokból idéz, vélhetően egyetemista. Megengedheti magának, hogy kívül maradjon. Egyelőre.

Ebbe a menaszériába érkezik – akaratán kívül – Hlesztakov (Sebestyén Hunor), az állást kereső, de nexusokkal nem rendelkező friss diplomás. Apjától kapott pénzét elkártyázta, haza nem mehet, nagyszájú és nagyképű fiatalember. Talán az apja elvárásai túl nagyok vele szemben, talán a hangoskodás, a fennhéjzás rejtja a bizonytalanságát, elveszettségét a kusza világban. Nem érti, mi történik vele, körülötte, aztán kapcsol. Őt hiszik az ellenőrnek, a „fentről” jött „fontos embernek”. Körbevezetik a városban, sorban lefizetik, hogy ne lássa meg a „kis hibákat”, leitatják, kérnek tőle kegyet, hivatalt, dől hozzá a pénz, a polgármesterné szép asszony, a lányát megkéri, már kezdi elhinni magáról, hogy valóban az, aminek nézik, mindaddig, ameddig nem kell menekülőre fognia. A Hivatalnok (Trabalka Cecília) valóban megérkezik. Annyira elfoglaltak a szörnyű hírrel, hogy nem az a revizor, akit annak hittek, hogy meg sem látják az öltönyös személyt, aki figyel, iratokat olvas, majd dolgozni kezd.

A kérdés ott marad a levegőben: mi lesz ezután? További pénzáldozat, vagy teljes összeomlás?

Szép, nagy görbe tükröt tart elénk a fiatal rendező, jól láthatjuk magunkat benne. Látjuk?

SIMON JUDIT

NAGYVÁRADI SZIGLIGETI SZÍNHÁZ – SZIGLIGETI TÁRSULAT

Nyikolai Vasziljevics Gogol: A revizor

Szilágyi Ákos fordítását átdolgozta Fehér Balázs Benő

Rendező: Kovács D. Dániel

Látványtervező: Florina Bellinda Vasilatos

Zeneszerző: Szabó-Sipos Ágoston

Szereplők: Balogh Attila (Anton Antonovics Szkvoznyik-Dmuhanovszkij, polgármester), Tasnádi-Sáhy Noémi (Anna Andrejevna, a felesége), Kocsis Anna (Marja Antonovna, a lánya), Tóth Ádám (Luka Lukics Hlopov, iskolaigazgató), Dimény Levente (Ammosz Fjodorovics Ljapkin-Tyapkin, járásbíró), Csatlós Lóránt (Artyemij Filippovics Zemljanyika, kórházigazgató), Tóth Tünde (Ivana Kuzmics Spekin, titkár), Szabó Eduárd (Pjotr Ivanovics Dobcsinszkij, gazda), Szotyori József (Pjotr Ivanovics Bobcsinszkij, gazda), Sebestyén Hunor (Ivan Alekszandroovics Hlesztakov, fővárosi hivatalnok), Kiss Csaba (Szvisztunov, rendőrkapitány), Nagy László Zsolt (Vlász, pincér), Ilyés Klaudia (Olga, polgár), Scurtu Dávid (Hrisztyian Ivanovics Hübner, orvos), Trabalka Cecília (Hivatalnok)

|||||

Nekünk kicsöngettek!

A Fekete pont című filmről

Szimler Bálint filmje, a *Fekete pont* nemcsak nemzetközi szinten, a locarnói filmfesztiválon ért el sikereket, hanem a magyarországi közönséget is bevonzotta a vetítőtermekbe, komoly nézőszámot produkálva. Hatása jó néhány hétig érezhető volt a közbeszéken, ismét az oktatás megoldatlan problémáira hívva fel a figyelmet. Ez, valljuk be, nem semmi egy kis költségvetésű független film részéről. A film 2025 elejétől került forgalmazásra Romániában – kíváncsian várom, milyen visszhangja lesz.

Mint megfigyelhető, az oktatásügyi problémák foglalkoztatják az utóbbi időben a filmeseket. Hogy némileg hazabeszéljek, Moldovai Katalin erdélyi magyar környezetben készült filmje, az *Elfogy a levegő* is példa erre. Korábról pedig a *Remélem, legközelebb sikerül meghalnod* 😊, a *FOMO – Megosztod, és uralkodsz* szintén vizsgálja az iskolai viszonyrendszereket. Az Oscar-díjas kisfilm, a *Mindenki* ugyancsak ebbe a sorba illeszthető, mint ahogy Reisz Gábor alkotásai is. Továbbá a *Szép csendben*, az *Egy nap* és a *Hat hét* című filmek is foglalkoznak a tanár–diák viszony, a pedagógus szakma ázsiója vagy éppen a továbbtanulás, mint kitörési lehetőség kérdéseivel. Az oktatást, illetve annak hiányosságait érinti Mikulán Dávid és Révész Bálint tizenkét éven keresztül forgatott dokumentumfilmje, a szintén friss keltezésű *KIX* is.

Szimler alkotása ezekre az alapokra épít. Filmjének érdekessége, hogy a *Fekete pont* némi öngúnnyal kényezteti a magyar közállapotokra érzékeny nézőt. Pedig nem magyar sajátosság, hogy a fapados repülőn akad egy-egy kelletlenül morgoló utas, vagy hogy elkallódik egy csomag. De mégis, a nyugati út után hazatérő hazafiban azonnal előhívja a bezzegelést, a „francba, még meg sem érkeztem, de már egyből semmi se működik” érzetet. Fanyar humorú kezdet ez. A film nyitóképei, a bodybuilder-pólóhoz tartozó berzenkedés, a végtelenben köröző bőrrönd az aláfestő lírai zenével szépen ágyaznak meg a Berlinből az anyjával (Marozsán Erika) hazakényszerülő gyermek történetének – aki a film főszereplője lesz.

Illetve Palkó (Paul Mátis) csak az egyik főszereplő, a másik a fiatal női tanerő, Palkó új osztályfőnöke, Juci (Mészöly Anna), akinek a tanári közösségbe való betoppánásakor azonnal érzékelhető, hogy egy hierarchikus kasztrendszer alsó fokára van kény-

BERETVÁS GÁBOR kritikus Debrecenben szerzett diplomát mint filozófus-esztéta. Több felsőoktatási intézmény óraadó tanára vagy vendégoktatója. Debrecenben él.

szerítve. A tanári kar amatőr szereplőkből lett összeválogatva. Ezáltal Szimler mintha a hetvenes évek Budapesti Iskolájának filmkészítési metódusából merítene. Azaz a felvázolt történetben a létkörülményeik miatt otthonosan mozgó civileket/színészeket helyzetbe hozza, és ők az adott szituációban magukat adva, szabadon improvizálhatnak. Így nem mesterségesen előállított párbeszédet hallunk, hanem életszerű replikákat, olykor fecsegéseket. Ebben a közegbe helyezte a rendező a fiatal tanerőt, a képzett színész eszköztárát használó Mészöly Anna alakításában. Ezáltal Szimler az újonnan érkezett Juci idegenségérzetére erősített rá.

Az új közegbe kerülést megduplázza a magyart némi akcentussal beszélő Palkó szála. A fiúé, aki egy berlini iskolai közegből jőve rácsodálkozik a kádári szocializmusból ittmaradt környezetre. Nem az épületre. Az épület a szokványos lakótelepi iskola képét festi meg. Amely nem a monarchia idején épült magasztos iskolatípust képviseli, hanem egyszerű, az ötvenes évektől dívó kockaépület. Berlinben is van példa mindkettőre. Ami az idegenséget okozza: a kevésbé modernizálódott iskolai szokások, a reguláris elvek természetessége.

Palkó első ütközése ezzel rögtön az iskolai megnyitón megtörténik. Ahol az igazgatói köszöntő, az iskolai ünnepség, a Szózat éneklése nem csigázza fel különösebben. Unalmában pedig leül a földre. Ez a rendszer szempontjából a renegátság, a szembeSzegülés jele. A megnyitó ünnepség szent dolog, amit fegyelmetten végig kell állni. Egyetlen engedélyezett kiút, ha a diák kiájul a sorból. Erre történik is utalás a jelenetben.

Érdekes, hogy Szimler Appellplatzként ábrázolja az iskolaudvart, amit dupla kerítés vesz körül. Az

sem véletlen, hogy – a kezdő képeket leszámítva – filmjének minden jelenete az iskolán belül történik: a rendező ezzel is ráerősít a tanintézmény börtön-szimbolikájára. Azok a jelenetek is, amelyek akár pozitív érzetet kelthetnének a nézőben, inkább sötét tónussal és feszültségkeltően vannak megfestve. Szimler szimbolikája mentén az autó alá szorult labda kipiszkálása nem sikertörténet lesz, hanem félbemaradt kísérlet. Akárcsak az előregedett ablak kiesése, és a pótlására tett törekvések. Rév Marcell vágóképei, az öltözőben árválkodó tornacucc, a tanárban bekapcsolva felejtett monitor, a takarításkor a padra helyezett székek vagy a napszívta relaxák az aláfestő lírai zongoraszólammal könnyen kínos sírva röhögésre készíthetik a nézőt. Ő, megállt az idő, ez pont olyan, amilyen az én iskoláskoromban, harminc-negyven éve volt.

A nem alkalmazkodásra trenírozott Palkó ebben a milióban kénytelen újraszocializálódni. Nem csoda, hogy meglepi, hogy – az osztályközösség építése helyett – a gyerekeknek kell vezetniük egymásról a bűnlajstromot. Az első fekete pontját bár a tanár adja, de egy ráállított osztálytárs jegyzi fel. A kislány kaján mosolya pedig a gyerekek elültetett, hatalommal bíró későbbi spiont jeleníti meg. Hasonlóképpen erre épít az ügyeletes asztalnál ülők jelenete, akik Palkó egyperces késését már szintén jelentik „felfele”. Kilógni nem lehet a sorból. Akkor kell ebédelni, amikor a többiek. És bár a film napjainkban játszódik, és már nincs iskolaköpeny, az uniformizált világkép a tornaterem falain belül még mindig él. Mivel nincs általános felzárkóztató törekvés, Palkó itt is lemarad. Nem tudja, hogy a piros póló elvárás. Ez sem múlik el következmények nélkül. A tornatanárral (Kovács Ákos Dadan) való konfliktus elmérgesedik, tettelegességgig fajul.

A tanári kar, bár nagyjából egy követ fűj, nem homogén Szimler filmjében. Tény, hogy a női közösségben a férfi tanárok alakja a hangsúlyosabb. A tornatanár, aki brutalizálja Palkót. A mulya technikatánár (Nádasi László), akinek szerencsétlenkedése a humor egyik forrása a filmben. És végezetül a pedagógus-szakmát még mindig hivatásnak tekintő Kornél (Ferenczi Gábor), akit iskolán kívüli tevékenysége miatt ellehetetlenítenek. Ők mind külön történettel bíró karakterek, míg a többiek nem kapnak hasonlóképpen színeket.

Juci szembemegy a tanári karral. Ez a reformer tanárnő alak egyébiránt megfigyelhető a magyar iskolafilmekben. A *Vörös tinta*, a *Fapados szerelem*, a *Szent János fejevétele* vagy a *Gulyás-testvérek Kísérleti iskola* című, többrészes dokumentumfilmje, sőt, az *Elfogy a levegő* főszereplői mind mutatnak hasonló

karakterjegyeket. Ahogy a kiábrándult pedagógus képe sem újkeletű a magyar film történetében. Szimler ezt az időtlenséget ragadja meg saját iskolafilmjében, arra erősítve rá, hogy az iskola pocsék hely.

A rendező a színjátszókör panelt is használja, ami szintén sokszor sajátja az iskolafilmeknek. Hiszen a *Vörös tinta*, de még a szakmunkásképzőben játszódó *Pókfoci* is él ezzel. Igaz, ott adagolva és technikailag sem elidegenítően. A *Fekete pont*ban azonban a színpadi jelenet stilizáltsága kiszakítja a mozinézés kényelméből az embert. Talán inkább ártva, mint használva a filmélménynek. A rendező ezen törekvése az alkotás végén több helyen is felbukkan, távolodni kíván a realista ábrázolástól, ezért ráerősít a szimbolikus képekre.

Tényleg kár, mert a *Fekete pont* sűrítmény, amely enélkül sikeresen hat a néző érzékeire. Minden a kerítésen belül történik, és minden negatív előjellel. Palkó, Juci, Kornél, sőt még a kóbor macska is ennek a zárt világnak a vesztese. A kívülről beszűrődő zajban szintén nincs köszönet. Legyen az egy panelház ablakából a gyerekekre ordibáló öregasszony, a kissé deklasszált szülők megjelenése, a hivatal képviselőjének felbukkanása vagy akár egy ablakos brigád. Kívülről pedig érkezhette segítség is. Többek között Palkó anyjának eltüntetése keltett bennem némi hiányérzetet.

Mindent összevetve, a *Fekete pont* egy évtizedeken átívelő problémahalmazt tol bele a néző képébe. Inkább kelet-európai film, mint specifikusan magyar közállapot-felmérés. Romániában érteni és érezni is fogják, szerintem. (Ne feledjük, az *Elfogy a levegő* forgatókönyvének alapjául is egy román tanárnő kálváriája szolgált. Illetve azt sem, hogy a román filmrendezők is hasonló problémafelvetésekkel élnek.) Tőlünk nyugatabbra viszont más kérdésfelvetéseket látunk az iskolafilmekben. A Berlinben nyertes német iskolafilm, *A tanári szoba*, az osztrákok *Club Zero*-ja, vagy ha a nemrég mozikban futó dokumentumfilmjükre, a *Favoritenre* gondolok, azok egészen más problémákra mutatnak rá.

BERETVÁS GÁBOR

FEKETE PONT – magyar filmdráma

Rendező, forgatókönyvíró: Szimler Bálint;

operatőr: Rév Marcel; **vágó:** Örödg Zsófia;

zeneszerző: Lajhó Dorka, Sabák Péter; **producer:**

Osváth Gábor, Mártonffy Zoltán

OPUS
MILLESIMUM

47
32
B
1966